

PÕHISEADUSE ASSAMBLEE KAHEKÜMNE ÜHEKSAS ISTUNG

3. aprill 1992

Juhataja T. Anton

Tere hommikust, lugupeetud assambleistid! Kell on 11.01. Teie pulditablool on küll kirjas 10.01, aga nagu näha, assamblee on jõudnud ajast ette. Palun kõigepealt läbi viia kohaloleku kontroll!

Õigeaegselt on kohale jõudnud 19 assamblee liiget. Teen juhatuse nimel teile ettepaneku võtta täna päevakorda sama küsimus, mida me arutasime nädal tagasi, nimelt, redaktsioonitoimkonna tehtud ettepanekute läbiarutamine põhiseaduse eelnõu teksti muutmiseks. Panen juhatuse ettepaneku päevakorra kohta hääletusele.

Kes on selle poolt, et meil on täna päevakorras sama küsimus, mida me arutasime nädal aega tagasi: redaktsioonitoimkonna ettepanekute arutamine põhiseaduse eelnõu muutmiseks? Hääletame, palun! 17 on poolt, vastuhääli ei ole.

Otsus päevakorra kohta on vastu võetud. Meil oli proua Hänniga selline kokkulepe, et juhatus pakub kõigepealt talle sissejuhatavalt sõna ja seejärel hakkame paragrahvide haaval käsitlema kõiki küsimusi, mis on teile jagatud materjalides. Sõna on redaktsioonitoimkonna esimehel proua Liia Hännil. Palun!

L. Hänni

Lugupeetud juhataja! Austatud kolleegid! Põhiseaduse Assamblee eelmisest istungist möödunud aja jooksul jätkas redaktsioonitoimkond tööd põhiseaduse eelnõu kallal. Meie kogemus on, et seda eelnõu teksti saab viimistleda. See töö võiks ilmselt kesta lõpmatuseni, kuid täna toome teie ette oma ettepanekud. Kui te olete jõudnud selle tabeliga juba tutvuda, siis teate, et meie ettepanekute koguarv on 27. See võib tunduda üsnagi pika loeteluna, kuid täpsemal vaatlemisel te näete, et enamik neist ettepanekutest on redaktsioonilist laadi, üksikud sõnad on asendatud veidi teistsuguse varjundiga sõnadega. Võib ilmselt öelda, et see on rohkem maitseasi, aga me siiski arvasime, et kui meil on võimalus veel eelnõu viimistleda, siis toome ka need ettepanekud täna teie ette.

Peale redaktsiooniliste parandusettepanekute on täpsustusi mõningates sätetes. Näitena võib tuua ettepaneku nr. 3, kus on lisandunud üks sõna, mis võib omada sellist juriidilist tagajärge, et näitab, millisel juhul võib kinnipeetu hakata näiteks oma kinnipidamist vaidlustama.

On ka mõningad täiendused. Need puudutavad eelkõige piiranguid, mis käivad II peatükis olevate põhiõiguste ja vabaduste kohta. On sisse toodud ka mõned uued regulatsioonid, mida me varem arutanud ei ole. Näiteks ettepanek nr. 9, mis annab seadusandjale võimaluse piirata mõnede riigiteenistujate kuulumist erakondadesse ja tegelemist ettevõtlusega. Ilmselt peaksime neid põhimõttelisi lisandusi arutama ka sisuliselt. Praegused ettepanekud II peatüki kohta on sündinud koostöös härra Jüri Põlluga, kes oli II peatüki uue redaktsiooni ettevalmistamisel põhiline nõuandja.

Ka seekord leidis ta vajaliku olevat teha mitmetes sätetes veel väikesi muudatusi. Samuti pöördusime redaktsioonitoimkonna nimel ülemkohtu esimehe härra Kirikali poole, et teada saada, kas sellistes formuleeringutes on need sätted kohtule arusaadavad ja kohtus rakendatavad. Ka temalt saime mõned tähelepanekud II peatüki sätete muutmiseks.

Kokku võttes ma ei hakka teile praegu tutvustama üksikasjalikult üksikute parandusettepanekute sisu. Ilmselt me töö käigus jõuame kõiki neid põhjalikult arutada. Ainult niipalju veel, et eraldi pidasime vajalikuks tuua teie ette ettepaneku nr. 27. Enne selle ettepaneku arutamist tuleks otsustada, kas me pöördume tagasi küsimuse juurde, kuidas tuleks valida Vabariigi Presidenti, sest me oleme seda korduvalt oma istungitel käsitlenud. Kuna see teema on aga endiselt palav, siis me arvasime, et redaktsioonitoimkonnal üksinda ei ole siin õigust otsustada ja assamblee peaks võtma oma lõpliku seisukoha.

See on lühikene tutvustus meie senise tegevuse ja selle materjali kohta, mis on teile välja jagatud. Kui tekib küsimusi lisa kohta, siis see on lisatud selleks, et hõlbustada § 91, valitsuse moodustamise korra arutelu, kus härra Adamsil olid oma seisukohad. Aitäh!

Juhataja

Suur tänu, proua Hänni! Palun, kas selle sissejuhatava osa kohta on teil küsimusi? Kas on küsimusi, enne kui me hakkame arutama tehtud ettepanekuid paragrahvide haaval? Härra Arjukese, palun!

R. Arjukese

Lugupeetud ettekandja! Mul on küsimus, aga see puudutab ühte konkreetset paragrahvi, ma ei tea, kas ...

Juhataja

Kui on võimalik, lepime nii kokku, et arutame järjest kõiki neid ettepanekuid, mille redaktsioonitoimkond on meile esitanud. Palun, kas on üldisi küsimusi? Ei ole. Niisiis, proua Hänni, palun teid siiski pulti tagasi! Härra Korrovits palub sõna. Palun!

V. Korrovits

Austatud ettekandja! Mis kaalutlustel sai sisse võetud küsimus presidendivalimistest? See on meil teatavasti mitu korda läbi hääletatud, selle alusel on vastu võetud ka kogu põhiseaduse eelnõu tekst ja nüüd tuleb see jälle arutusele. Palun seletage, mis kaalutlustel!

L. Hänni

Ma juba juhtisin tähelepanu sellele, et see ettepanek on tabelis vormistatud kaheosalisena. Kõigepealt tuleb assambleel langetada otsus, kas pöördutakse selle küsimuse juurde tagasi. Redaktsioonitoimkond leidis, et kuna sellel küsimusel võib olla määrav osa põhiseaduse eelnõu saatusele, siis ainult redaktsioonitoimkonna otsus selle kohta, et seda küsimust mitte enam arutada, võib tõstatada küsimuse meie toimkonna liiga suurtest volitustest. Kõigepealt otsustagem, kas seda küsimust arutada, ja kui otsustatakse seda arutada, alles siis tulevad sisulised ettepanekud.

Juhataja

Tänan! Rohkem küsimusi ei ole. Ma palun, et proua Hänni tutvustaks meile esimest ettepanekut, mis puudutab § 11.

L. Hänni

Ma loodan, et see käsitletu ei tule nii pikk ja vahepeal tulevad niikuinii sõnavõttud, kui ma saan ka ehk istuda. Esimene ettepanek § 11 kohta on redaktsiooniline parandus. Lihtsalt tundus, et "rakendatavat piirangut" mõjub kroonulikumat kui öelda lihtsalt "need piirangud". See ei ole sisuline parandusettepanek, vaid ainult kosmeetika.

Juhataja

Kas keegi soovib sõna või me saame asuda hääletama? Sõnavõttusoove ei ole. Palun veel kord läbi viia kohaloleku kontroll ja me asume hääletama! Saalis on 21 assamblee liiget. Esimesena tuleb meil otsustada § 11 küsimus.

Kes on selle poolt, et viia § 11 redaktsiooniline parandus vastavalt redaktsioonitoimkonna ettepanekule? Hääletame, palun! 19 poolt, vastuhääli ei ole,

Otsus on vastu võetud: teha redaktsiooniline parandus §-s 11. Teine ettepanek, palun!

L. Hänni

Teine ettepanek puudutab § 12 lõiget 1. Siin on kaks täpsustust. Kõigepealt on sisse toodud diskrimineerimise mõiste ja teiseks loetelu, milliste asjaolude põhjal ei tohi isikut diskrimineerida. Need parandusettepanekud on sündinud kõigepealt selle mõjul, et viia selle sätte sisu paremini kooskõlla rahvusvaheliste konventsioonide tekstidega, kus räägitakse diskrimineerimise keelamisest. Meie senine formuleering "kõik on seaduse ees võrdsed, sõltumata tunnustest" jättis lahtiseks küsimuse, kas see säte on ettekirjutus ainult seadusandjale, kes seadusloomes peab lähtuma kõigi isikute võrdsusest, või peab siin olema ka laienev tõlgendus mitte ainult seadusandjale, vaid kõigile riigivõimuinstiitutsioonidele. Rahvusvahelised konventsioonid tõlgendavad diskrimineerimist laiemas mõttes kui üldist keeldu teha inimeste vahel vahet, sõltuvalt nendest tunnustest, mis on loetletud. Selle tõttu, et ka antud säte laieneks mitte ainult seadusandjale, vaid ühiskondlikele suhetele laiemalt, pidasime vajalikuks seda täpsustada, nii nagu see praegu väljajagatud redaktsioonis kirjas on.

Peale selle ei anta rahvusvahelistes konventsioonides ammendavat loetelu nendest tunnustest, mille alusel ei tohi isikuid eristada, vaid alati on jäetud see lahtiseks, võimaldades sisse tuua täiendavaid tunnused. Meie eelnev loetelu oli ammendav ja see tõstas mitmeid küsimusi. Näiteks, kas teiste tunnuste alusel, kas või vanuse põhjal, võiks lubada diskrimineerimist? Me leiame, et siin tuleks viia meie tekst kooskõlla inimõiguste konventsiooni stiiliga. Küll aga tuleb selgituseks öelda, et avatud loetelu ei tähenda, et me ei tohiks siiski isikuid eristada. Tuleb teha vahet diskrimineerimise ja diferentseerimise vahel. Diskrimineerimine on see, kui isikute vahel tehakse vahet põhjendamata.

Näiteks kodanike ja kodakondsuseta isikute või teiste riikide kodanike vahel vahetegemine, mis on ka meie põhiseaduse mõnedes sätetes, ei ole diskrimineerimine, vaid põhjendatud vahetegemine, tulenevalt nende õiguslikust staatusest. Need on põhjendused, miks me muutsime § 12 lõiget 1.

Juhataja

Tänan! Palun, kas on küsimusi teise ettepaneku kohta? Kas on soovi sõna võtta? Küsimusi ei ole, sõnasoovijaid ka mitte. Asume hääletama.

Kes on selle poolt, et viia § 12 lõikesse 1 sisse parandus vastavalt redaktsioonitoimkonna ettepanekule? Hääletame, palun! 24 poolthäält, vastuhääli ei ole.

On vastu võetud otsus, et § 12 lõikesse 1 viiakse sisse parandus vastavalt redaktsioonitoimkonna ettepanekule. Kolmas ettepanek, palun!

L. Hänni

Kolmas ettepanek puudutab § 20 lõike 2 punkti 3. Ettepanek on täpsustada, lisandub sõna "põhjendatult". Miks me pidasime sellist täpsustust vajalikuks? Juhul kui isik peetakse kinni ja temalt võetakse vabadus, peab see tegu igal juhul olema põhjendatud objektiivsete asjaoludega, välistamaks, et ametiisik võtab ainult oma subjektiivsete kahtlustuste alusel kelleltki vabaduse. See annab isikule, keda on põhjendamatult kinni peetud, õiguse nõuda hüvitist nende kahjude korvamiseks ja seega kaitseb isikut omavoli vastu.

Juhataja

Tänan! Palun, kas on küsimusi kolmanda ettepaneku kohta? Kas soovite sõna võtta? Härra Arjukese, palun!

R. Arjukese

Ma vaidlen vastu sellele sõnale "põhjendatult". Minu arvates annab see sellele paragrahvile liiga suure määramatuse. Seal on juba, et vabaduse võib võtta ainult seaduses sätestatud juhtudel ja korras. Sellest ilmselt piisab. Kelle ees ja millistel juhtudel peab põhjendama? Minu arust on see paragrahv kaunis ebamäärane.

L. Hänni

Ma püüan veel kord seletada. Selle ühe sõna lisamine tähendab seda, et peavad olema objektiivsed asjaolud, mis teevad vajalikuks isiku kinnipidamise. Ei piisa sellest, et subjektiivselt võib ametiisikule tunduda, et isik on korda saatnud süüteo, vaid peavad olema teatud objektiivsed kriteeriumid, mille alusel ta tegutseb. See on põhjendus, miks me pidasime vajalikuks selle sõna lisada.

Juhataja

Härra Seppa, palun!

Ü. Seppa

Mulle tundub, lugupeetud ettekandja, et sõna "põhjendamatu" ja sõna "põhjendatult" on

piiritlematud mõisted ja nende maht ei ole siin määratud nii, et selliseid sõnu tarvitada. See ei anna mitte midagi. Tänan!

Juhataja

Tänan! Härra Järlik!

R. Järlik

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud proua Hänni! Inimest võidakse kahtlustada süüteo ja inimene võidakse süüteost osavõtu eest süüdi mõista. Ei põhjendatud kahtlustamine ega ka põhjendamatu kahtlustamine minu arvates siin mitte midagi ei anna.

Juhataja

Tänan! Küsimusi ja sõnavõtte rohkem ei ole. Vabandust! Härra Korrovits, palun!

V. Korrovits

Austatud proua Hänni! Ei ole selge, kuidas saab siin rääkida subjektiivsusest, kui kogu see loetelu algab lausekatkega "seaduses sätestatud juhtudel". See välistab igasuguse subjektiivsuse.

L. Hänni

Antud täiendus on pigem ettekirjutus seadusandjale, et ta vastavas seaduses annaks need objektiivsed kriteeriumid, mille puhul riigiametnik võib isikut kinni pidada selle alusel, et ta kahtlustab teda süüteo toimepanemises. Siin on tõepoolest varjundi vahe, aga see on siiski garantii kodanikule, et tema vabadusi ei hakata kergekäeliselt piirama.

Juhataja

Tänan! Kui te olete sellega nõus, siis juhatus talitaks edasi järgmiselt: küsimuse esitamiseks saab viimasena sõna Tiit Käbin, pärast seda saab lõppsõna proua Liia Hänni ja siis hääletame. Palun, kas on proteste asja sellise käsitlemise vastu? Ei ole. Tänan! Härra Käbin!

T. Käbin

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud proua Hänni! Lugupeetud kolleegid! Mulle tundub, et asi on piisavalt selge, sest proua Hänni minu arvates lühidalt ja täpselt põhjendas nende kahe mõiste vahe. Öelda siin, et "põhjendatult" ja "põhjendamata" on määramatud mõisted, näitab minu arvates, et asjast ei saada aru. Sisu ongi ju selles, et kui keegi peetakse kinni kuriteos kahtlustatuna, lihtsalt kellegi suva järgi, kellegi tahtel ega ole põhjendatud kahtlustusi, siis sellel inimesel on sada protsenti garantiid saada seaduses ettenähtud korras hüvitist. Tähendab, see aitab vähendada ametivõimude kuritarvitusi ja omavoli ning on suunatud sellele, et kaitsta üksikisikut. Ma arvan, et me peaksime hääletama ja selle lihtsa küsimuse lahendama. Tänan!

Juhataja

Tänan! Pakun proua Hännile kolmanda ettepaneku osas lõppsõna. Üks hetk, palun! Härra Rätsepal on protest.

J. Rätsep

Austatud kolleegid! Ma juhin täpsustamise mõttes tähelepanu ühele vääratusel, mis minu arvates võib olla sisuliselt tähtis ja mis tuleks ära parandada. Minu arvates peaks "kahtlustatu" asemel olema "kahtlustatav", sest "kahtlustatu" on niisugune vorm, mida kasutatakse eesti keeles nende suhtes, keda kunagi kahtlustati teatavas tähenduses. Teiseks, kriminaalõiguse üldkeeles või senises praktikas on kahtlustatu mõiste täiesti ilma kahtluseta defineeritud. Isegi kriminaalseadustiku üldosas on see mõiste lahti mõtestatud. Meil ei ole hirmu, et siin midagi kahtlast või subjektiivset juhtub, aga minu arvates oleks see täpsustus võib-olla kaalumist väärt. Sellepärast ma protesti korras segasingi üldist korda. Vabandust!

Juhataja

Tänan! Lõppsõna on proua Liia Hännil. Palun!

L. Hänni

Sisulistele põhjendustele ei ole mul peale nende, mida ma juba ütlesin ja mida ka härra Tiit Käbin kokku võttis, enam palju lisada. Me oleme jõudnud aga põhiseaduse viimistlemises juba sellise detailsusastmeni, kus tõepoolest oleks väga-väga vaja, et saalis viibiksid oma ala kõige paremad spetsialistid. Teine moment, millele ma tahan tähelepanu juhtida, on ühe sõna kaal põhiseaduses. Sõna "põhjendamatu" vallandab seadusandja jaoks teatud protsessid, mis viivad selleni, et isikud saavad oma põhiseaduslikule õigusele parema seadusliku kaitse kui ilma selle sõnata. Nii et mõelgem põhiseaduse terminite kaalu üle.

Juhataja

Tänan! Me asume hääletama. Kes on selle poolt, et viia § 20 lõike 2 alapunkti 3 sisse parandus vastavalt redaktsioonitoimkonna ettepanekule? Palun hääletame! Poolt on 18, vastu 3.

Assamblee võttis vastu otsuse viia § 20 lõike 2 alapunkti 3 parandus vastavalt redaktsioonitoimkonna ettepanekule. Härra Ermil oli käsi püsti, see on protesti märk. Palun!

A. Erm

Tänan, härra juhataja! Tegelikult ei ole tegemist protestiga, lihtsalt härra Rätsepa n.-ö. viitel tundub mulle ka, et õigem oleks mõiste "süüteo põhjendamatu kahtlustatava". Võib-olla on siia viga sisse tulnud, äkki me peame selle ära parandama.

Juhataja

Tänan, härra Erm! Ma soovisingi teha redaktsioonitoimkonnale järgmise ettepaneku: mitte kiirkorras võtta täna vastu otsuseid ühe või teise redaktsioonilise muudatuse tegemiseks. Juhatusel on ettepanek, et me saaksime tõenäoliselt viimast korda kokku nädala pärast. Ma palun, et redaktsioonitoimkond täpsustaks, kas § 20 lõike 2 alapunktis 3 sõna "kahtlustatu" vastab kriminaalõiguses väljakujunenud terminoloogiale või tuleks sisse viia see parandus, mille kohta tegi ettepaneku härra Rätsep. Kuid juhatusel pole veel kord ettepaneku, et mitte viia sisse redaktsioonilisi muudatusi kiirkorras, ilma et redaktsioonitoimkond oleks asja põhjalikult arutanud.

Kas härra Rätsep on sellise lähenemisega päri? Tänan! Neljas ettepanek, palun!

L. Hänni

Neljas ettepanek. Paragrahvi 22 lõikes 3 asendada sõna "kohustada" sõnaga "sundida". Kui me mõtleme meie varasemate tekstide peale, siis oli seal "kedagi ei tohi sundida tunnistama iseenda või lähedaste vastu", kuid redaktsiooni käigus tegid keelenõuandjad ettepaneku, et siin tuleks kaaluda termini "sundida" asendamist, kuna see võib viidata eelkõige füüsilisele sunnile ja vägivallale. Ent nüüd veel kord koos juristidega selle termini tähendust kaaludes süvenes siiski veendumus, et "sundida" võimaldab välistada nii füüsilise kui ka moraalse sunni isikule. Kui me ütleksime, et kedagi ei saa kohustada tunnistama, siis tähendab see ainult seda, et me ei saa teha talle mingeid ettekirjutusi, aga antud kujul ei tohi ka kohus oma menetluses avaldada sellist mõju, mida võiks käsitleda sunnina. Tänan!

Juhataja

Palun, kas teil on küsimusi? Kas on soovi sõna võtta? Härra Runnel, palun!

H. Runnel

Lugupeetud ettekandja! Kumb sõna jääb nüüd lõplikult, kas "lähedase" või "lähedaste"? Ka see on aeg-ajalt liikunud, võib-olla kogemata.

L. Hänni

Selles redaktsioonis on "oma lähedaste vastu".

H. Runnel

Tänan!

L. Hänni

Selle mitmusliku vormi peaks lahti kirjutama ka seadus, täpsustades lähedaste ringi, kelle suhtes kõnealune lõik rakendub.

Juhataja

Härra Niitsoo, palun!

V. Niitsoo

Austatud ettekandja! Seda lõiku lugedes tekkis mul selline mõte, et kui kedagi ei saa sundida tunnistama iseenda ja oma lähedaste vastu, siis on loetelu ammendav ja tähendab, et teiste vastu saab küll. Siin on ilmselt tahetud öelda, et keegi ei ole kohustatud siiski iseenda kohta tunnistusi andma, et hädaseisundis võib ta rikkuda seadust, tunnistusi mitte anda või anda valetunnistusi, kuid mitte seda, et tunnistusest saaks üldse keelduda. Kas seda lõiku ei peaks sellest vaatevinklist ikkagi natuke täpsustama? Muidu jääb kõlama mõte, et teiste vastu võib tunnistusi andma sundida. Aitäh!

L. Hänni

Siin on tõepoolest tähendusvarjundi vahe. Kindlasti ei peaks seda sätet tõlgendama niimoodi, et ülestunnistuste saamiseks võiks inimest füüsiliselt piinata. See on põhiseaduse teiste sätetega

keelatud. Sõna "kohustada" võib võtta tõesti kui seadusega pealepandud õigust või kohustust teatud viisil toimida, aga "sundida" võib tähendada seda, et võetakse arvesse kõik need tegelikud asjaolud, mis kohtumenetluses ilmnevad, ja isik, kelle suhtes võimud rakendavad teatud surveabinõusid, võib sellele sättele toetudes oma õigusi kaitsta. Aga ma loodan, et siin võtavad sõna ka meie lugupeetud juristid, kriminaalõiguse asjatundjad, kes selle vahe ehk oskavad paremini lahti mõtestada. Praeguses õigusterminoloogias on see läinud käiku kujul "kedagi ei tohi sundida". Ilmselt on see ka üks põhjus, miks juristid leidsid, et tuleks traditsioonilise väljendi juurde tagasi pöörduda.

Juhataja

Härra Salum, palun!

V. Salum

Võib-olla väldiks probleemi see, kui sõnastada nii: kedagi ei tohi kohustada (või sundida) iseenda või teiste vastu, iseenda ja teiste vastu ... Võib-olla see lahendaks probleemi. Tänan!

Juhataja

Härra Kama, palun!

K. Kama

Lugupeetud assamblee! Kõigepealt vastuseks härra Salumile. Kahtlemata saab kohustada tunnistama ka kellegi vastu ja kuriteost mitteteatamine on samuti kuritegu jne. Aga ma katsun umbes seletada, millest lähtus redaktsioonitoimkond, kui ta uuesti pöördus tagasi selle sundimise sõna juurde. Me nimelt leidsime, et sõna "sundima" on laiem ja hõlmab nii moraalset kui ka füüsilist sundi, see hõlmab nii riigivõimu sundi kui ka ametiisiku konkreetset sundi. Kui me jääme kohustamise termini juurde, siis ei ole aga sugugi selge, et see hõlmaks ka näiteks konkreetset ametiisiku omavoli. See on kõik.

Juhataja

Suur tänu! Palun, kas meil on võimalik asuda hääletama? Härra Rätsep, palun!

J. Rätsep

Ma lisan veel ühe täpsustava aspekti. Sõna "kohustada" ei ole selles tekstis päris õnnestunud, sellepärast et enne ülekuulamise algust, nii eeluurimisel kui ka kohtus, võetakse teatav kohustusallkiri selle kohta, et inimene räägiks tõtt ega keelduks ütluste andmisest. Sel ajal hoiataja, kas uurija või kohus, ei ole teinekord veel teadlikki, millised suhted võivad ülekuulataval olla teatava isikuga, ja niisugust kohustusallkirja võtmist võidakse juba tõlgendada selle põhiseaduse sätte rikkumisena. "Sundida" on selles mõttes eestikeelse sisu poolest tõepoolest õigem termin kui "kohustada". Tänan!

Juhataja

Tänan! Asume hääletama. Kes on selle poolt, et teha § 22 lõigus 3 parandus vastavalt redaktsioonitoimkonna ettepanekule? Hääletame, palun! Poolt on 19, vastu 2.

Assamblee võttis vastu otsuse teha § 22 lõigus 3 parandus, mille esitas redaktsioonitoimkond. Viies ettepanek, palun!

L. Hänni

Paragrahvi 23 lõik 1. Siin on sisuline täpsustus, millise seaduse alusel võib inimest süüdi mõista ja millise alusel mitte. Meie eelmises redaktsioonis oli: "Kedagi ei tohi süüdi mõista teo eest, kui seda tegu ei tunnista kuriteoks seadus, mis on jõustunud enne teo toimepanemist." Tähtis ei ole mitte aeg, millal seadus on jõustunud, vaid asjaolu, et ta on jõus teo toimepanemise ajal. Sellepärast on meil ettepanek sõnastada esimese lõigu lõpp järgmiselt: "... mis oli jõus teo toimepanemise ajal."

Juhataja

Tänan! Küsimusi ega sõnasoove ei ole. Me asume hääletama. Kes on selle poolt, et teha § 23 lõigus 1 parandus vastavalt redaktsioonitoimkonna ettepanekule? Hääletame, palun! Poolt on 21, vastuhääli ei ole.

Assamblee võttis vastu otsuse parandada § 23 lõiku 1 vastavalt redaktsioonitoimkonna ettepanekule. Kuues parandusettepanek, palun!

L. Hänni

Paragrahvi 24 lõigus 3 on ettepanek lisada sõnad "perekonna- ja". Nii et need piirangud, millal kohus võib seaduses sätestatud juhtudel ja korras oma istungi või osa sellest kinniseks kuulutada, oleksid ka inimeste perekonna- ja eraelu kaitseks. Siin on lihtsalt täpsustus. Perekonna- ja eraelu kui mõistepaar käib tavaliselt koos, sest koos nad väljendavad inimese privaatsuse kaitset.

Juhataja

Tänan! Kas on küsimusi? On sõnavõtusoove? Ei ole. Asume hääletama. Kes on selle poolt, et teha § 24 lõigus 3 parandus vastavalt redaktsioonitoimkonna ettepanekule? Hääletame, palun! Poolt on 23, vastuhääli ei ole.

Assamblee võttis vastu otsuse parandada § 24 lõiku 3 vastavalt redaktsioonitoimkonna ettepanekule. Seitsmes ettepanek, palun!

L. Hänni

Härra juhataja! Kui tohib, siis toon selle paragrahvi juures esile veel ühe probleemi, mis ehk vääriks assamblees arutamist, kuid mis kahjuks ei sisaldu meie ettepanekute tabelis, kuna redaktsioonitoimkonnas oli nii poolt- kui ka vastuargumente. Vist on õigem see asi siiski kollektiivselt läbi arutada. Küsimus puudutab § 24 viimast lõiku, kus on sätestatud õigus kohtuotsuse peale kõrgemalseisvale kohtule edasi kaevata. Praeguses formuleeringus on see õigus garanteeritud igaühele. See on väga laialdast tõlgendamist võimaldav õigus, mis seni on olnud – ka rahvusvahelistes konventsioonides – seotud ainult nende juhtudega, kui kohus mõistab inimese süüdi, mitte aga kohtuotsusega, mis tehakse tsiviilasjades. Sellepärast oli ka härra Kirikalil ettepanek lisada täpsustav viide, et antud õigus laieneb nendele isikutele, kes on süüdi mõistetud,

mitte aga isikutele, kelle suhtes on kohtuotsus langetatud näiteks tsiviilasjades. Tehtud ettepaneku järgi peaks lõik 5 kõlama niimoodi: "Igal süüdimõistetul on õigus tema kohta tehtud kohtuotsuse peale seadusega sätestatud korras edasi kaevata kõrgemalseisvale kohtule." Nii et õigus on igal süüdimõistetul. Assamblee peaks siin vahest oma kaaluka sõna ütleva, kas lubada seda õigust väga laialt kasutada ka tsiviilasjades, mis üldjuhul ei ole praegune praktika, või tuleks piirduda süüdimõistvate kohtuotsuste peale edasikaebamise võimalusega.

Juhataja

Täna! Härra Rätsep!

J. Rätsep

Ma lisan mõne sõna selgituseks. Selle probleemi olemasolu märkas eile redaktsioonitoimkonnas härra Kirikal, õieti oli ta märganud seda varem, aga nüüd tegi ta ettepaneku redaktsioonitoimkonnale. Mina toetan härra Kirikali oponeerivat seisukohta selles küsimuses ja arvan, et kõnealune lõik peaks algama sõnadega "igal süüdimõistetul". Asi ei ole mitte selles, et tsiviilasjades edasi kaevata ei saa, vaid asi on diferentseeritum. Teatavates administratiiv- ja väikese tähtsusega tsiviilasjades sätestatakse vastavates protsessinormistikes eeldatavasti kohtu hoiak lõplikuna. Seal peab see paratamatult nii olema, sest see väldib meie kujuneva kohtusüsteemi teatavate lülide ilmset ülekoormamist, mis tekiks väga tühiste asjade vaidlustamise tõttu. Sellepärast on niisugune absoluutne säte põhiseaduses tõepoolest väga tõsiselt vaidlustatav. Minu arvates tuleks konstitutsioonilise põhimõttena tagada iga süüdimõistetule, ükskõik kui väikeses kuriteos süüdimõistetule õigus edasikaebamisele, et tekiks kaheastmeline kohtusüsteem, ja tingimata tuleks see tagada kriminaalkorras süüdimõistetute suhtes. Kodanikuõiguste seisukohalt on niisugune asjale lähenemine õige ja see ei tekita asjatut konflikti tulevases normiloomingus, protsessinormide kujunemisel, mis on juba alanud. Täna teid!

Juhataja

Suur tänu! Härra Runnel!

H. Runnel

Austatud ettekandja ja lugupeetud kolleeg Rätsep saalist! Ma kuulasin neid põhjendusi ja jäin ikka nõutuks, sest praegusel ajal on suured protsessid seotud varanduste ümberjagamisega. Me ütleva, et võtame ära selle absoluutse piirangu, ja samal ajal, nagu härra Rätsep ütleb, on ka teistes asjades võimalik edasi kaevata. Millises põhiseaduse paragrahvis on siis nende teiste juhtute edasikaebamise võimalus fikseeritud? Või jäetakse see ainult hilisema seaduse hooleks? Mingi ebakõla on siin olemas, mõeldes just sellele praegusele varanduste jagamisele, kus mõni kohutav asi võidakse lõplikult ära teha ja ei saagi enam midagi uuesti ette võtta. See hirm vaevab mind küll.

Juhataja

Härra Rätsep, pakun teistkordselt sõna. Palun!

J. Rätsep

Vastan nüüd ebaviisakalt, daami seistes, härra Runneli küsimustele. Asi ei ole kaugeltki selles, et tsiviilasjades edasikaebamist ei toimu. See on täiesti tüüpiline nähtus ja selle reguleerib tsiviilprotsessi normistik. Kindlasti on kaheastmeline ka tsiviilprotsess, aga küsimus on siis täiesti tühistes, vähese tähtsusega asjades, milles administratiivkohtul või ka maakonna- ja linnakohtul võib teatavatel juhtudel olla lõpliku otsustamise õigus. Need on tingimata vähema tähtsusega asjad kui need, mille pärast lugupeetud Runnel muretseb. See probleem ongi niisuguse tähendusega, mis ei vaja põhiseaduses lõpuni lahendamist.

Juhataja

Täna! Härra Runnel saab samuti teist korda sõna. Palun!

H. Runnel

Ma siiski julgen küsida, sest samas lauses on ju ikkagi fraas "seaduses sätestatud korras". Jättes sisse sõna "igapähe", ei ole me ju seda õigust kuidagi taskuvaraste arvel üle paisutanud. Ma ikkagi tunnen, et me peaksime jätma sisse sõna "igapähe", sest seda piirab juba sama lause tagumine pool.

Täna!

Juhataja

Härra Kama, palun!

K. Kama

Ma teen protseduurilise ettepaneku jätta see küsimus menetlusse, kuni redaktsioonitoimkond on ühtse seisukoha välja kujundanud, ja siis asja edasi käsitleda.

Juhataja

Täna! Proua Hänni, palun!

L. Hänni

Ilmselt on see ettepanek, mille härra Kaido Kama tegi, mõistlik, kuigi nii poolt- kui vastuargumendid toodi ka praegu siin saalis välja. Küsimus on, kuidas tõlgendada põhiseaduse seda sätet. Kui me ütleme, et igapähe on õigus kohtuotsuse peale edasi kaevata, ja paneme rõhuasetuse just sellele lausepoolele, siis võib seadusandja, kes hiljem hakkab seadusega reguleerima väiksemaid ja suuremaid kohtuasju, sattuda raskustesse, sest võidakse viidata põhiseaduse normile, mis selle õiguse peab tagama kõigi kohtuotsuste korral. Nii et selline absolutiseerimise võimalus selles sättes ikkagi peitub. Teiselt poolt võib tunnistada neidki kaalutusi, mida härra Runnel tõi, et inimesel peaks see õigus olema ka teatud tsiviilasjade korral. See oli ühtlasi põhjus, miks näiteks härra Jüri Põld ei olnud nõus muudatust sisse viima. Kuna ka teise poole argumendid on üsna kaalukad, siis me peame kõigepealt ilmselt tegema valiku, millised argumendid võtta aluseks oma otsuse langetamisel.

Juhataja

Proua Hänni! Kas meil on võimalik kokku leppida nii, et toimunud arutelu alusel redaktsioonitoimkond koos spetsialistidega veel kord arutab § 24 lõiku 5 ja nädala pärast me püüame vastu võtta otsuse? Härra Runnelil on käsi püsti. Palun!

H. Runnel

Ma palun väga vabandust lugupeetud ettekandja käest, aga ma avaldan protesti puhtmetoodilise asjaolu pärast. Viimase põhjendusena võttis ettekandja jällegi lause esimese poole ja ütles, et sellest tulenevalt võivad seadusetegijad asju nii käsitleda. Ei saa lahutada terviklauset kaheks ja jätta tagumist poolt arvestamata. Minu meelest on see väär. Käsitledes lauset tervikuna, on see tasakaalus ja mingit parandust ei ole vaja. Ma teen ettepaneku asi siinsamas täna ära hääletada ja edasi minna, mitte lükata nädala võrra edasi.

Juhataja

Proua Hänni! Palun, kas on võimalik kokku leppida nii, et redaktsioonitoimkond koos spetsialistidega jõuab seisukohale, millise ettepaneku ta assambleele esitab, ja kui on vaja, siis me tuleme nädala pärast selle küsimuse juurde tagasi?

L. Hänni

Ilmselt on vaja tõepoolest konsulteerida veel eelkõige juristidega, kuidas ikkagi seda sätet tõlgendada hakatakse. Siin on küll öeldud, et seadusega sätestatud korras, aga sõna "korras" võib tähendada seda, et menetlusprotseduur sätestatakse seadusega, aga mitte seda, et ühe või teise kohtuasja peale tohib või ei tohi edasi kaevata. Ma arvan, et võtame vastu ettepaneku asja veel arutada.

Juhataja

Täna! Kas härra Jürgenson soovib veel sõna? Ei. Härra Erm soovib veel sõna. Palun!

A. Erm

Ma tahan tegelikult toetada ikkagi härra Runneli ettepanekut otsustada see küsimus ära. Siin on olnud poolt- ja vastuargumente. Kuigi ma ei oska agiteerida kummagi poole kasuks, tahaksin siiski näha, et järgmiseks korraks jääksid tõesti ainult viimased redaktsioonilised parandused. Muidu me ei jõuagi oma tööga valmis. Täna!

Juhataja

Suur tänu! Seitsmes ettepanek, palun!

L. Hänni

Seitsmes ettepanek käib § 25 kohta, kus on kaks muudatust. Kõigepealt asendada sõna "ainelise" sõnaga "materiaalse", et oleks sõnapaar "moraalse ja materiaalse". See haakub omavahel paremini, sest muidu on üks võõrsõna ja teine omamaine, ning ka juriidilises praktikas on niisugune sõnapaar käibel. Teine parandusettepanek on jätta ära selle lõigu viimane lause: "Hüvitamise viisi ja korra sätestab seadus." Nagu selgitas härra Kirikal, on kohus võimeline kahju hüvitamist otsustama juhul,

kui seda seadust ei ole. Juhul kui põhiseadusesse sisse kirjutada, et selle korra sätestab seadus, siis järelikult seni, kuni seda seadust vastu võetud ei ole, ei saa kohus ka otsustada ja määrata hüvitusi kahju eest. Nii et selleks, et kohus saaks kõnealust põhiseaduse sätet hakata rakendama kohe pärast põhiseaduse jõustumist, on ettepanek viimane lause ära jätta. Selle lause väljajätmine ei tähenda, et seadusandjal puuduks õigus antud valdkonda seadusega reguleerida, aga see ei nõua seda ilmtingimata.

Juhataja

Täna! Härra Salum!

V. Salum

Mul on ainult sõnavõtt Runneli ettepaneku toetuseks, et me need asjad täna läbi hääletaksime.

Täna!

Juhataja

Suur tänu! Kas seitsmenda ettepaneku kohta on küsimusi või sõnasoove? Ei ole. Asume hääletama.

Kes on selle poolt, et teha §-s 25 parandus vastavalt redaktsioonitoimkonna ettepanekule?

Hääletame, palun! Poolt on 18, vastu 2.

Assamblee otsustas, et §-s 25 tehakse parandus, mille esitas redaktsioonitoimkond. Lugupeetud kolleegid! Teeme nii, et arutame läbi ka kaheksanda ettepaneku, mis puudutab § 26, ja pärast seda teeme vaheaja. Niisiis, palun veel teie tähelepanu, arutamaks läbi kaheksanda ettepaneku ja otsustamaks, kuidas me teeme. Proua Hänni, palun!

L. Hänni

Paragrahvi 26 kohta on ettepanek täiendada loetelu, mis sisaldab piiranguid, millistel juhtudel riigiasutused, kohalikud omavalitsused ja nende ametiisikud on õigustatud sekkuma inimeste perekonna- ja eraellu. Miks on vaja selle paragrahvi juurde tagasi pöörduda? See tuleneb asjaolust, et meie põhiseaduse tekstis on kolmes eri paragrahvis räägitud õigusest, mis rahvusvahelistes konventsioonides on kirjas tavaliselt õigusena privaatsusele. See sisaldab õigust perekonna- ja eraelu kaitsele, kodu puutumatusel ja kirjavahetuse ning muu kommunikatsiooni saladusele. Vastavalt sellele on meil kõigis nendes kolmes sättes võimalus loetleda piirangud võimalikult täpselt ja ammendavalt. Nagu selgus konsultatsioonidest härra Põlluga, ei olnud selle paragrahvi senine formuleering piirangute kohta täielikult kooskõlas kahe ülejäänud sätte formuleeringuga, mis käsitlevad privaatsust, ja samuti rahvusvaheliste konventsioonidega. Tema ettepanekul me lisamegi need võimalikud piirangud, et olla siin täiesti täpne ja ammendav.

Juhataja

Täna! Härra Arjukese!

R. Arjukese

Lugupeetud ettekandja! Siin on nüüd küll vist trükiviga. Kas ei peaks olema, et seadusega

sätestatud juhtudel ja korras? Muidu tuleb niiviisi välja, et on seadusega sätestatud juhud ja peale selle järgneb veel loetelu.

L. Hänni

Ma loen selle teksti ette, siia on tõepoolest trükiviga juhtunud. See lõik peab kõlama niimoodi: "... muidu, kui seadusega sätestatud juhtudel ja korras avaliku korra, tervise, kõlbluse või teiste inimeste õiguste ja vabaduste kaitseks, kuriteo ärahoidmiseks või kurjategija tabamiseks."

Juhataja

Tänan! Proua Hänni! Ma palun veel kord ette lugeda, et me kõik saaksime omale vajalikud parandused teha, kui tegemist on trükiveaga.

L. Hänni

Jah, ma loen kogu lause ette: "Riigiasutused, kohalikud omavalitsused ja nende ametiisikud ei tohi kellegi perekonna- ega eraellu sekkuda muidu, kui seadusega sätestatud juhtudel ja korras avaliku korra, tervise, kõlbluse või teiste inimeste õiguste ja vabaduste kaitseks, kuriteo ärahoidmiseks või kurjategija tabamiseks."

Juhataja

Niisiis on puudu üks sõna – "korras". See tuleb kirjutada vahele, siis saab see trükiviga parandatud. Härra Runnel, palun!

H. Runnel

Lugupeetud ettekandja! Mul on kahju, et Ain Kaalepit ei ole siin. Ta oskaks öelda ladina keeles selle poeetilise võtte nime, mis siin on nüüd tekkinud. Siin on väga ligistikku kahes tähenduses sõna "korras". Kas ei oleks mõeldav, et see fraas "avaliku korra" viia kuhugi tahapoole, et lauses tekiks teine rütm? Tänan!

L. Hänni

See on vahest võimalik stiili huvides. Ma arvan, et kui me põhimõttelise küsimuse ära otsustame, siis sõnade järjestuse muutmist võiks lugeda selliseks pisiredaktsiooniliseks paranduseks, mis ehk uuesti hääletamist ei vaja.

Juhataja

Tänan! Kas meil on võimalik hakata hääletama? Kes on selle poolt, et viia § 26 sisse parandused, mille on esitanud redaktsioonitoimkond? Hääletame, palun! Poolt on 21, vastuhääli ei ole.

Assamblee otsustas, et § 26 viiakse sisse muudatused vastavalt redaktsioonitoimkonna ettepanekule. Suur tänu, proua Hänni!

Lugupeetud kolleegid! Meil jäi sellest esimesest töötunnist lahendamiseks kaks probleemi. Ma tuletan need veel kord meelde. Esiteks, § 20 lõike 2 alapunkt 3. Me palusime, et redaktsioonitoimkond uuriks, kas õige on termin "kahtlustatu" või tuleks see asendada terminiga "kahtlustatav". Teine probleem tekkis meil § 24 lõiguga 5. Kaks assamblee liiget, härra Runnel ja

härä Salum, tegid ettepaneku see küsimus täna siiski lõplikult otsustada. Palun, kas on proteste, kui juhatus talitaks nii, nagu me leppisime kokku eelmisel korral, et me otsustame need küsimused, mille esitab meile redaktsioonitoimkond? Ma mõistan proua Liia Hännit selliselt, et selles küsimuses redaktsioonitoimkonnal selget ettepanekut meile ei ole ja redaktsioonitoimkond soovib vaid teada assamblee seisukohti. Palun, kas on proteste, kui juhatus käsitleb asja nii, et § 24 lõiku 5 me täna siiski ei hääleta, põhjusel, et redaktsioonitoimkond seda meile hääletamiseks ei esitanud, ja kui redaktsioonitoimkond seda soovib teha, siis ta peaks seda tegema nädala pärast? Palun, kas on proteste? Proteste ei ole. Ma tänan teid! Järgneb 20 minutit vaheaega. Töö jätkub kell pool üks.

Vaheaeg

Juhataja

Kell on 12.31. Vaheaeg on lõppenud. Me jätkame tööd. Palun teeme kohaloleku kontrolli! Saalis on 17 assamblee liiget. Ilmselt me rohkem vaheaegu lubada ei või, muidu me lõpetame umbes viie assamblee liikmega. Me jõudsime tööjärjega üheksanda ettepanekuni. Palun kõnetooli proua Liia Hänni!

L. Hänni

Lugupeetud kolleegid! On ettepanek lisada seni ühelõigulisele §-le 30 veel teine lõik, mis näeks ette võimaluse piirata mõnede kategooriate riigiteenistujate õigust kuuluda erakondadesse ja tegelda ettevõtlusega. Kuigi esimene lõik ütleb, et kohad riigiasutustes ja kohalikes omavalitsustes täidetakse seaduse alusel ja korras Eesti kodanikega, peavad need seadused, mis selle korra ja alused määravad, olema kooskõlas põhiseadusega. Põhiseaduse § 48, mis räägib õigusest koonduda ühendustesse, ei sea mingeid lisatingimusi. Järelikult, need seadused, mis räägivad riigiteenistujatest, ei saa hiljem, kui põhiseaduses vastav säte puudub, seada ka piiranguid nende isikute poliitilise tegevuse vabadusele ja majandustegevuse vabadusele. Küll aga on juba senine seadusandlik praktika näidanud, et mõnel juhul võib mõningate riigiteenistujate jaoks teatud piirangute kehtestamine otstarbekas olla. Näitena võib tuua kas või hiljuti vastu võetud julgeolekuteenistuse seaduse, milles on erakondadesse kuulumise keeld. Majandustegevuse vabadust on võib-olla vaja piirata näiteks maksuameti töötajatel, kes praegu lisaks tööle maksuametis annavad konsultatsioonifirmades nõu ka selle kohta, kuidas maksuseadustest kõrvale hiilida. Küllalt võib tuua ka teisi näiteid, kus mõningad piirangud võivad osutada otstarbekaks. Sellepärast on meil ettepanek arutada, kas Eesti Vabariigi huvides on sätestada põhiseaduslikult võimalus teha seadusega ettekirjutus riigiteenistujatele, piirates nende teatud õigusi. Aitäh!

Juhataja

Suur tänu! Küsimusi ei ole, sõnasoovijaid ka mitte. Me saame asuda hääletama. Kes on selle poolt, et lisada vastavalt redaktsioonitoimkonna ettepanekule §-le 30 lõik 2? Hääletame, palun! Poolt 16, vastu 1.

Assamblee on otsustanud täiendada § 30 lõiguga 2. Kümnes ettepanek.

L. Hänni

Paragrahvi 32 lõige 4. Siin on ettepanek täpsustada seda sätet, andes põhiseaduses viite sellele, mille alusel võib seadusandja piiritleda need vara liigid, mille suhtes on omandamise piirangud. See viide peaks olema selline, et need piirangud peavad tulenema vara iseloomust. Kui me jätaksime seadusandjale siin täiesti vabad käed, on oht, et teatud ühiskondlike muudatuste korral võib näiteks riikliku omandi suhtes jällegi kehtestada teatud eelisolukorra, nagu on seni olnud, võidakse pöörduda tagasi selle juurde, et näiteks tootmisvahendid võiksid olla ainult riigi omand. Aga juhul, kui me ütleme, et see piirang või kitsendus peaks tulenema vara iseloomust, tähendab see, et igal juhul tuleb leida põhjendus, miks antud vara iseloom tingib seda kitsendust, sest samal ajal on ka selge, et tõepoolest on teatud valdkonnad, näiteks relvade tootmine, mida riik peaks hoidma oma kontrolli all. Nii et ettepanek on lisada sellesse sättesse täpsustus.

Juhataja

Tänan! Härra Järlik, palun!

R. Järlik

Austatud assamblee! Selles paranduses on vara liigid ja ka juriidiliste isikute liigid. Kas need sõnad "mõnda liiki juriidilised isikud" on tingimata vajalikud, kui tulenevalt vara iseloomust võib seadus sätestada vara liigid, mida tohib omandada üks, teine või kolmas? Kas siis sellega ei ole juba öeldud, et mõned juriidilised isikud ei pruugi omada õigust sellele varale?

L. Hänni

Siin on öeldud positiivses vormis, mida tohib Eestis omandada. Kui siin on lisandus "mõnda liiki juriidilised isikud", siis võimaldab see diferentseerida ka teatud juriidiliste isikute kategooriaid. Kui seda lisandust ei ole, siis on võimalik seaduses eristada ainult Eesti riik, tema kodanikud, kohalikud omavalitsused, aga kõne alla võivad tulla ka juriidilised isikud, näiteks välismaa kodanikel on teatud osa aktsiatest.

Juhataja

Tänan! Härra Arjukese!

R. Arjukese

Kuna see on positiivne määratlus, mida tohivad omada need, need ja need, siis kas põhimõtteliselt on võimalik anda ammendavat juriidiliste isikute loetelu? Ma kardan, et see ei ole üldse võimalik. Oleks mõeldav, kui me annaksime selle loetelu, kes ei või omada, aga ma kahtlen, kas üldse on võimalik anda niisugust, kes võivad omada. Loetelu peaks algama kõigepealt sellega, et tuleb sätestada vara liigid, mille puhul piirangud on üldse vajalikud. Neid liike on lõplik arv. Tuleb loota, et ei ole ka eriti palju neid vara liike, kus tuleb teha kitsendusi. Nii et siin ei ole sellist probleemi, et me ei suudaks üldse neid juriidilisi isikuid piiritleda. Tulenevalt sellest, et vara enda liigid on

piiratud, on seadusandjal siiski võimalik see ammendav loetelu anda.

Juhataja

Härra Runnel, palun!

H. Runnel

Lugupeetud ettekandja ja ülejäänud kolleegid! Selle paranduse juures tekib minul väga põhimõtteline kimbatus. Me oleme määratlenud riigi tüübi ja on kuidagi üsna loomulik, et kõik seadused, normid ja põhimõtted tulenevad sellest eelvalikust, aga sinne täpsustus tahab teha tähtsamaks asja, mitte sõna ja idee. Siin on öeldud, et tulenevalt vara iseloomust. Aga kas mitte ei oleks õigem öelda "tulenedes riigi iseloomust"? Kui on demokraatlik riik või mõni teist tüüpi riik, siis ei ole ju oluline, missugune on vara iseloom, määrav on riigi iseloom. Kas öelda umbes niimoodi, et "vara iseloomuga kooskõlas", mitte "tulenevalt vara iseloomust"? See on seesama kaunis filosoofiline küsimus, kumb on enne, kas asi või idee. Me oleme ikkagi ehitanud riiki demokraatia ideest lähtudes, aga selles punktis läheme kohutavalt positivistlikuks ja räägime, et kõik tuleneb ainult ainest ja see aine dikteerib meie maise elu. See on minu arust üks kohutav punkt, kohutav ummik. Tänan!

L. Hänni

Ilmselt teatud nüansivahe on formuleeringutel "tulenevalt vara iseloomust" või – nagu pakkus härra Runnel – "vara iseloomuga kooskõlas" olemas, kuid asja juriidiline mõte on selles, et eelmises redaktsioonis meil seadusandjale mingeid osutavaid viiteid sellele, millest ta peaks piirangute sisseseadmisel lähtuma, ei olnud. Praegu aga tahame viidata sellele, et need piirangud ei tulene mitte ainult seadusandja soovist, vaid need peavad olema põhjendatud selle vara enda iseloomuga (milline on see vara, milleks teda kasutatakse), sest on ju selge, et maa mõte ja maa kui vara iseloom on teistsugune kui näiteks tehase või mõne kaupluse iseloom.

Juhataja

Tänan! Härra Jürgenson!

K. Jürgenson

Aitäh! Lugupeetud ettekandja! Hando Runnel juba ütles ära suure osa nendest kahtlustest, mida see punkt minus tekitas. Ma kaldun arvama, et see sõnastuse muudatus – tulenevalt vara iseloomust – ei kõrvalda neid kahtlusi, mida see punkt alguses redaktsioonis samuti tekitab. Siin meenutatud tootmisvahendid, maa ja kauplused, võivad olla tõlgendatud iseloomust lähtuvalt nii- või naapidi. See on minu arust üks punkt, kus meil võib tulevikus tulla sisse seesama küllaltki kollektiviseerimishõnguline mõttelaad. Ma arvan, et kõige õigem oleks lõik välja jätta. Aitäh!

L. Hänni

Selle sätte lisamisel oli eesmärk pigem vastupidine: ikkagi seada just nimelt teatud raamid nendele võimalikele piirangutele, mis seatakse vara omandamisele. Me oleme põhiseaduses püüdnud

säilitada sellise stiili, et kui on piirangud, siis nende piirangute iseloom võimalikult ka põhiseaduses lahti kirjutada. Antud lõik oli selles suhtes erand, sest ta andis seadusandjale vabad käed. See lisandus oleks siiski suunava iseloomuga. Ta näitaks, millest seadusandja peaks eelkõige lähtuma. Ma arvan, et pigem võiks selle lisanduse väljajätmine endaga kaasa tuua selle ohu, mida härra Jürgenson silmas peab.

Juhataja

Aitäh! Härra Järlik!

R. Järlik

Proua Hänni! Ma tulen veel kord tagasi küsimuse juurde, mille ma juba esitasin. Just nimelt tulenevalt vara iseloomust võib olla ka kodanikke, kes teatud liiki vara omandada ei tohi. Vaevalt näiteks antakse psüühiliselt haigele inimesele õigus omada relva, kuigi ta on kodanik. Siit teen järelduse, et see "mõnda liiki juriidilised isikud" ei ole siiski tähtis ega vajalik, kuna seadus sätestab ka selle, millised juriidilised isikud tulenevalt vara iseloomust võivad mingit vara omandada.

L. Hänni

Kuna see säte ilmselt tekitab veel vaidlusi, siis ma arvan, et ei ole otstarbekas seda sellisel kujul hääletada, vaid tuleks veel kord kaaluda praegust redaktsiooni. Aga meil oli üsna üksmeelne arusaamine sellest, et meie ettepanud täpsustus tuleks asjale kasuks.

Juhataja

Proua Hänni! Kas me kümnendat ettepanekut hääletame või piirdume aruteluga?

L. Hänni

Ma arvan, et praegu (kuna härra Järlik tegi ka muudatusettepaneku selles lõigus) ei ole seda mõtet arutada, sest võib osutada, et tuleb uuesti selle teksti juurde tagasi pöörduda.

Juhataja

Niisiis, me ei hääleta kümnendat ettepanekut, kas nii?

L. Hänni

Hetkel palun mitte, võib-olla peale vaheaega, kui oleme saanud aru pidada.

Juhataja

Kas härra Jürgenson soovib sõna? Palun!

K. Jürgenson

Aitäh! Ma võib-olla mõne sõnaga selgitan. Siin, nii alguses sõnastuses kui ka redaktsioonitoimkonna pakutud sõnastuses, on primaarse tähtsusega siiski vara, nii nagu härra Järlik küllaltki selgelt ütles. Paljudel juhtudel ei ole see küsimus vara iseloomust lähtuvalt sugugi lahendatav. Küsimus on õigustes, mida riik annab oma olemusest lähtuvalt erinevatele isikutele. Nii et me nende küsimuste lahendamisel varast lähtuda tegelikult üldse ei saa. Küsin, kas ma pean selle redaktsioonitoimkonnale kirjalikult esitama või piisab suulisest ettepanekust see lõik välja jätta.

Aitäh!

L. Hänni

Ma arvan, et selle lõigu väljajätmine ei ole otstarbekas, kuna me oleme juba läinud seda teed, et me diferentseerime võimalust omandada Eestis teatud liiki vara. Näiteks maareformi seaduse järgi võivad maad omandada Eesti Vabariigi kodanikud. Juhul kui põhiseaduses sellist võimalust kirjas ei ole, võib tekkida küsimus, kas me hiljem, seadusega, võime need piirangud sisse tuua. Aga kuna tekst tekitab vaidlusi, siis ma arvan, et ärgem seda toorel kujul hääletame, vaid kaalume veel kord.

Juhataja

Tänan! Kas härra Runnel soovib kõneks sõna? Palun vahepeal kõnepulti härra Runneli!

H. Runnel

Lugupeetud kolleegid! Ma võtsin endale üle jõu käiva ülesande. Minu eesmärk on selle paragrahvi sõnastus panna sellisesse valgusesse, et oleks arusaadav selle teatud absurdus. Ma püüan seda siiski jõudumööda teha. Teatud paragrahvis kusagil eespool on öeldud, et võimukandja on rahvas. Rahval on iseloom ja rahval on ideed ning olenevalt sellest, millise idee ta valib, loob ta vastava riigi ja riigikorralduse ning võimu teostamise mehhanismi. Paragrahv 32 (vanas sõnastuses, nagu ta mul siin oli) on jätkanud seda vaimu ja on öelnud, et seadus võib sätestada vara liigid, tähendab, seadus on primaarne. Aga paranduses alustatakse "tulenevalt vara iseloomust". Siin oleme jõudnud selleni, et võimukandjaks on mitte enam rahvas, vaid mingisugune vara, mingisugune kapital, mitte inimolevus. Varal ei ole iseloomu, varal ei ole ideed. Selles mõttes, kui hääletada selle variandi poolt, siis on hääletamine täiesti uue filosoofilise süsteemi poolt, milles mina igal juhul ei orienteeru ja mille vastu ma kutsun kõiki hääletama. Sest mis ütleb see "tulenevalt vara iseloomust"?

Eelmistes inimõiguste paragrahvides rääkisime loendi kaudu, milliseid inimesi, inimliike või grupe ei tohi diskrimineerida, loetlesime nahavärvi ja sugu ning veel muid tunnuseid, aga siin ütleme väga uduselt, et tulenevalt vara iseloomust. Tähendab, me teame oma poliitilise ja ajalookogemuse põhjal, kuidas iseloomuta ja ideeta vara saab ideekandja poolt ükskõik millisesse rolli paigutada. Tulenevalt vara iseloomust – kui me näiteks nimetame selleks varaks maa, siis on teatud riigitüübi korral võimalik eksproprieerida või hävitada maaomanikud, likvideerida kulaklusi kui klass. Ühesõnaga, vara iseloomust ei saa mitte midagi tuletada, kui see on selliselt sõnastatud, ja ma julgen öelda, et vana sõnastus on selleks piisav. Me oleme enne määratlenud seadusandja, määratlenud selle riigitüübi kaudu ja see on kõik eespool konstitueeritud. Tänan tähelepanu eest!

Juhataja

Suur tänu, härra Runnel! Palun uuesti kõnetooli proua Liia Hänni! Me oleme jõudnud 11. ettepanekuni. Kuulame ära, millised on redaktsioonitoimkonna ettepanekud § 44 kohta.

L. Hänni

Me oleme jõudnud olukorda, kus päris ühtemoodi ei saada aru nendest ettepanekutest, millega redaktsioonitoimkond on välja tulnud. Kahtlemata, see filosoofiline aspekt, millele juhtis tähelepanu härra Runnel, on kaalukas. Me ilmselt ei leidnud oma töös piisavalt aega, et süveneda asja tuuma. Kõige lihtsam on muidugi jätta see ettepanek arvestamata ja jätta seadusandjale vabad käed vara liikide sätestamisel. Ainult et sel juhul antud säte eemaldub veidi sellest üldisest stiilist, mida me põhiseaduses oleme püüdnud järgida: anda ka põhiseaduslikud viited, millest seadusandja oma tegevuses peaks lähtuma. Vaevalt me ka käigu pealt praegu suudame pakkuda sellist formuleeringut, mida me kõik ühtemoodi mõistame. Ma ei julge teile lubada, et järgmiseks korraks on meil pakkuda selline sõnastus, mis on täiesti korrektne ja üheselt arusaadav. Nii et kui me tahame minna kergema vastupanu teed, siis tuleb meie ettepanek praegu lihtsalt tagasi lükata.

Juhataja

Meil on üks nädal veel aega selleks, et minna kergema vastupanu teed. Kui on võimalik, siis juhatus juhinduks redaktsioonitoimkonna esimehe esimesest ettepanekust, nimelt, täna mitte hääletada, mitte jätkata arutelu, vaid pärast redaktsioonitoimkonna tööd tulla uuesti tagasi § 32 lõike 4 juurde. Nüüd 11. ettepanek.

L. Hänni

Selle ettepaneku suhtes me palume veel kord aeg maha võtta. Küsimus puudutab reservatsioone seoses õigusega saada informatsiooni riigiasutuste või enda töö kohta. Neid formuleeringuid me arutasime viimasel hetkel ja on selline mure, et võib-olla ei ole viimasel hetkel tehtud parandusettepanekud päris lõpuni läbi mõeldud. Kuna on võimalus veel kord reedel kokku tulla ja parandusettepanekuid arutada, siis me praegu 11. ettepaneku jätaksime menetlusse.

Juhataja

Tänan! Läheme edasi.

L. Hänni

Paragrahvi 45 lõik 1. Siin on samuti täpsustus, millised reservatsioonid on lubatud. On lisandunud teiste inimeste perekonna- ja eraelu kaitse, et viia antud sätte tekst kooskõlla sellega, mis on saanud traditsiooniliseks rahvusvahelistes konventsioonides.

Juhataja

Aitäh! Palun, kas on küsimusi? Kas on soovi sõna võtta? Küsimusi ei ole, sõnasoovijaid ka mitte.

Palun viime läbi kohaloleku kontrolli! Saalis on 23 assamblee liiget.

Kes on selle poolt, et muuta § 45 lõiku 1 vastavalt redaktsioonitoimkonna ettepanekule? Hääletame, palun! Poolt on 20, vastu on 1.

Assamblee võttis vastu otsuse muuta § 45 lõiku 1 vastavalt redaktsioonitoimkonna ettepanekule. 13. ettepanek.

L. Hänni

13. ettepanek käib § 48 viimase lõigu kohta ja seisneb selles, et asendada sõna "korral" sõnaga "eest", nii et jääks: ainult kohus võib õigusrikkumise eest ühingu, liidu jne. Siin on muudatus täpsustav. Ta viitab sellele, et erakonna suhtes sanktsioonide rakendamisele peab eelnema kohtuotsus ja need sanktsioonid on kohtuotsuse tulemus. Sõna "eest" on selles suhtes täpsem kui "korral", sest ta näitab, et alles lõppfaasis toimuvad sanktsioonid ühingu, liidu või erakonna tegevuse suhtes.

Juhataja

Proua Lauristin, palun!

M. Lauristin

Mul on küsimus sellesama § 48 redaktsiooni kohta. Oli ka ettepanek muuta lõigu 1 redaktsiooni, jätta sealt ära erakondadesse kuulumise keeld, kuna see on väga konkreetne. Laiemalt käsitleb neid asju § 56, kus on põhimõtteliselt seatud niiviisi, et ikkagi seadus saab ühte või teist asja piirata. Sellest on mitmel korral juttu olnud. Ma palun, et tuldaks uuesti selle probleemi juurde.

L. Hänni

Lõigu 1 üle oli redaktsioonitoimkonnas ka üsna põhjalik arutelu, kuid meie parandusettepanekute tabelis seda praegu fikseeritud ei ole. Kui me otsustame ära tabelis 13. parandusettepanekuna formuleeritud ettepaneku, siis, kui te lubate, ma räägin teile ka sellest, millised probleemid on veel jäänud § 48 lõiguga 1.

Juhataja

Suur tänu! Niisiis on arutelu objekt § 48 lõik 4. Härra Adams!

J. Adams

Tänan! Mul on proua Hännile üks küsimus või üks kommentaar Marju Lauristini sõnavõtu kohta. Küsimus on väikese sissejuhatusega. Kõigepealt, ma ei ole kindel, et see, mida me praegu teeme, s. t. lõpmatu selle paragrahvi punktide täiustamine, on üldse õige töö. Näiteks, ma kasutan praegu võimalust esitada küsimus sama lõigu viimase sõna kohta. Küsimus, mida ma tõenäoliselt ei oleks esitanud, kui me poleks selle juurde tagasi tulnud: kas proua Hänni on seisukohal, et sõna "trahvima" on praeguses eesti õiguskeeles üldväljend, mis hõlmab kõik võimalikud karistuse liigid, mis on kergemad kui antud ühingu või liidu keelustamine? Ma tean, et selle lause sissevõtmist, mida proua Lauristin vaidlustab, nõudsid minu erakonnakaaslased. Kuigi ma seda lauset põhimõtteliselt pooldan, arvan, et see on siiski mingisugune butafooria või Potjomkini küla. Sellepärast et niisugune keeld viib sellele, et need poliitilised erakonnad, kes tahavad liikmeks mittekodanikke, formeeruvad mingisuguse teise nime all, kategooriliselt väites, et nad ei ole erakonnad, vaid näiteks liidud või rahvaliidumised või midagi taolist, mis omakorda peaks viima mingisuguse protseduuri kehtestamisele, millega tehakse kindlaks, kas ei peitu seal mingi varjunime all siiski poliitiline erakond jne. Mulle tundub, et neid asju ei lahendata riigi poliitilises

praktikas formaalsete, sõnaliste keeldudega. Tänan!

Juhataja

Tänan! Luban endale ühe kommentaari. Kui kolleegid on sellega päri, siis me võiksime ka edasi töötada nii, et tuleme § 48 lõigu 1 juurde vaid siis, kui selle ettepaneku teeb meile redaktsioonitoimkond. Praegu meile sellist ettepanekut tehtud ei ole. Arutelu objekt on § 48 lõik 4. Proua Hänni! Kas on vaja midagi ütelda 13. ettepaneku kokkuvõtteks?

L. Hänni

Me ei hakkaks siin vastama härra Adamsi küsimusele, mida tähendab sõna "trahvima", sest ma ei pea ennast tõesti kompetentseks kommenteerima iga üksikut sõna, mis põhiseaduses esineb. Aga ilmselt on siin tegu eelkõige materiaalse sanktsiooniga. See väikene muudatus või ettepanek, mis me esitasime, oli tehtud selleks, et täpsustada, millises etapis rakendatakse õigusrikkumise eest ühingute, liitude ja erakondade vastu sanktsioone.

Juhataja

Tänan! Me asume hääletama. Kes on selle poolt, et parandada § 48 lõik 4 vastavalt redaktsioonitoimkonna ettepanekule? Hääletame, palun! 17 on poolt, vastuhääli ei ole. Assamblee otsustas parandada § 48 lõiku 4 vastavalt redaktsioonitoimkonna ettepanekule. Palun jätkame!

L. Hänni

Lühidalt § 48 lõigu 1 probleemidest. Assamblee langetas poliitilise otsuse, et erakondadesse võivad kuuluda ainult Eesti kodanikud, mis tähendab seda, et mittekodanikul on põhiseadusega keelatud poliitilistesse erakondadesse kuuluda. Samal ajal on §-s 56, et seadus võib kitsendada kodakondsuseta isikute poliitilise tegevuse vabadust ja õigust kuuluda mõnda liiki ühendustesse. Nii et meil on välja tulnud topeltkontroll mittekodanike poliitilise tegevuse üle. Ilmselt tuleb kaaluda, kas selline topeltkontroll on otstarbekas, kas põhiseaduslik keeld antud olukorras on vajalik või piisab sellest, kui mittekodanike poliitilise tegevuse vabaduse piiramise õigus kuulub seadusandjale, kes suudaks kahtlemata paindlikumalt seda valdkonda reguleerida. Nii et ilmselt me pöördume redaktsioonitoimkonnas selle küsimuse juurde tagasi ja loodame, et te ei pahanda, kui me järgmisel korral selle sätte veel kord teie ette toome. Sellega haakub otseselt ka § 56 tekst, mille kohta on tehtud ainult mõningad pisiparandused (14. ettepanek). Kui me langetame otsuse § 48 lõigu 1 kohta, siis tulevad veel mõningad muudatused ka § 56, nii et neid kahte paragrahvi, § 48 ja § 56, oleks otstarbekas koos käsitleda. Mul on ettepanek, et me täna ei otsustaks lõplikult ka 14. ettepaneku saatust.

Juhataja

Läheme edasi. 15. ettepanek.

L. Hänni

15. ettepanek on § 64 kohta. Siin on lõigus 2, mis ütleb, et Riigikogu liige on oma volituste ajaks vabastatud kaitseväeteenistusest, täpsustus: asendada sõna "kaitseväeteenistus" sõnadega "kaitseväeteenistuse kohustusest". Esialgse formuleeringu põhjal võib jääda mulje, et juhul kui Riigikogu liige on kaitseväeteenistuses, siis ta vabastatakse, aga ilmselt on vaja rõhutada, et tal ei ole kaitseväeteenistuse kohustust sel ajal, kui ta on Riigikogu liige. Näiteks pole võimalik kutsuda Riigikogu liiget kordusõppustele. See on täpsustus ja see ei muuda oluliselt selle sätte sisu.

Juhataja

Täna! Palun, kas on küsimusi? Kas on vaja sõna võtta? Küsimusi ei ole, sõnasoovijaid ka mitte. Hääletame.

Kes on selle poolt, et parandada § 64 lõiku 2 vastavalt redaktsioonitoimkonna ettepanekule?

Hääletame, palun! Poolt on 22, vastuhääli ei ole.

Assamblee otsustas parandada § 64 lõiku 2 vastavalt redaktsioonitoimkonna ettepanekule. Jätkame.

L. Hänni

Paragrahvi 65 lõik 2. Siin on redaktsiooniline parandus. Sisu jääb täpselt samaks, aga stiili ühtlustamise mõttes on ettepanek sõnastada punkt 3 järgmiselt: "... tema tagasiastumisega seaduses sätestatud korras." Sel juhul haakub see paremini § 84 punktide sõnastusega.

Juhataja

Küsimusi ei ole, sõnasoovijaid ka mitte. Me saame kohe hääletada. Kes on selle poolt, et parandada § 65 lõik 2 vastavalt redaktsioonitoimkonna ettepanekule? Hääletame, palun! Poolt on 21, vastuhääli ei ole.

Assamblee võttis vastu otsuse parandada § 65 lõik 2 vastavalt redaktsioonitoimkonna ettepanekule. 17. ettepanek.

L. Hänni

17. ettepanek puudutab § 67, kus on loetletud Riigikogu pädevus. Teatavasti me eelmine kord otsustasime jätta põhiseaduse eelnõu tekstist välja § 66, kus oli sätestatud Riigikogu pädevus, aga kahjuks sellisel kujul, mis võimaldas tõlgendada Riigikogu kui ülimuslikku võimu kõigi teiste riigivõimuinstiitutsioonide ja isegi rahva suhtes. Otsus § 66 välja jätta oli kindlasti põhjendatud, kuid samal ajal, analüüsid olukorda ja seda loetelu, mis on Riigikogu pädevuse kohta antud §-s 67, tekkis kahtlus, et Riigikogu (näiteks kui tal tekib vajadus nimetada ametisse ametiisik, kes selles loetelus ei sisaldu) võib sattuda põhiseadusega vastuollu, kuigi Riigikogu võtab vastu seadusi ja otsuseid ja selle kaudu võib reguleerida kõiki riigielu valdkondi. Just ametiisikute ametisse nimetamisel on loetelu põhiseaduses ammendav ja seetõttu võib kerkida ka probleem, kui näiteks otsustatakse luua juurde mingeid riiklikke instiitutsioone, mida Riigikogu peab vajalikuks. Et sellist võimalikku kollisiooni vältida, teeme ettepaneku täiendada loetelu, mis sätestab Riigikogu pädevuse, 16. punktiga, mis lisab neutraalses toonis, et Riigikogu lahendab muid riigielu küsimusi,

mis ei ole põhiseadusega antud Vabariigi Presidendi, Vabariigi Valitsuse, teiste riigorganite või kohalike omavalitsuste otsustada. Nii et selline täpsustus, kus on ka öeldud, milliseid riigielu küsimusi ei tohi Riigikogu lahendada, võimaldaks sellise võimaliku vastuolu välistada.

Juhataja

Tänan! Härra Adams, palun!

J. Adams

Proua Hänni! Mul on niisugune küsimus. Te mäletate, et mitmesugustes redaktsioonitoimkonna töö faasides esitasin ma ettepaneku need väga pikad kohustuste loetelud põhiseadusest välja jätta ja selle võrra põhiseaduse teksti vähemalt kolme või nelja lehekülje võrra lühendada. Minu arvamus jäi vähemusse ja peale jäi arvamus, mida väga põhjendatult argumenteeriti, et need loetelud peavad olema absoluutselt ammendavad. Nende lõpus ei tohi olla kokkuvõtvat punkti, mis üldistab, et tal võib olla ka mõningaid teisi õigusi peale loetelus nimetatute. Nüüd ma näen, et see idee, mida ma kaitseisin, on tagasi tulnud, vähemalt Riigikogu funktsioonide loetelus. Kas te redaktsioonitoimkonnas ei kaalunud seda mõtet, et kui te olete tagasi jõudnud, siis võiks 15 punktist näiteks kümme välja jätta, sest need sisalduvad niikuinii juba selles 16. punktis, kokkuvõtvas punktis? Tänan!

L. Hänni

Selline vaidlus oli meil tõepoolest. Minu mälu järgi jõudis see isegi assamblee saali, mitte ainult redaktsioonitoimkonda. Kui me suudame seda võimalikult täpselt fikseerida, ei teki meil ehk tulevikus vastuolusid erinevate riigivõimuorganite vahel pädevuse jagamise pärast. Ka Riigikogu pädevust me püüdsime võimalikult täpselt põhiseaduses sätestada, kuid kuna ammendavat loetelu just nimelt ametiisikute kohalenimetamisel on tõepoolest väga raske anda, siis osutus vajalikuks jätta Riigikogu puhul see pädevus ainult mõnes suhtes avatuks – mitte senises formuleeringus, nagu see oli §-s 66, mille järgi ta lahendab kõiki riigielu küsimusi, vaid ta lahendab ainult neid küsimusi, mida teised võimuinstutsioonid ja kohalikud omavalitsused lahendada ei saa, sest see ei ole nende pädevuses. Ma kujutan ette, et härra Adams võib siin leida toetust enda seisukohale, et see loetelu ammendatavuse taotlus ei pruugi olla eesmärk omaette. Aga ma arvan, et meil ei ole praegu, viimases vaatuses, enam põhjust ka stiiliküsimustele liiga palju tähelepanu pöörata.

Juhataja

Küsimusi rohkem ei ole, sõnasoove ka mitte. Me saame asuda hääletama. Kes on selle poolt, et muuta § 67 vastavalt redaktsioonitoimkonna ettepanekule? Hääletame, palun! 22 on poolt, 1 on vastu.

Assamblee võttis vastu otsuse muuta § 67, täiendades seda 16. alapunktiga. 18. ettepanek.

L. Hänni

Paragrahv 72 jäi meil menetlusse eelmisest istungist. Selle kohta on assamblee oma otsuse

langetanud. Me otsustasime, et Riigikogu korralise istungjärgu kvoorumit põhiseadus ei sätesta, vaid teeme viite Riigikogu kodukorra seadusele, aga sätestame ainult erakorralise istungjärgu kvoorumi. See peaks olema vähemalt pool Riigikogu koosseisust. Nendele seisukohtadele tuginedes ongi teile pakutud § 72 praegune redaktsioon. Meil tuleb otsustada, kas see sobib.

Juhataja

Küsimusi ei ole. Sõnasoovijaid pole ka registreerunud, kuid enne kui me asume hääletama, teen ma ühe märkuse. Otsustades 18. ettepaneku üle, oleme valinud suuna sellele, et meil tuleks nädala pärast pöörata oma tähelepanu ka rakendusseadusele. Kui me valime selle tee, mis on kirjas 18. ettepanekus, oleme valinud ka ülesande pöörduda tagasi rakendusseaduse eelnõu juurde. Proua Hänni, kas see on nii?

L. Hänni

Kuna rakendusseadus teeb tõepoolest viite §-le 72 ja kui me muudame seda redaktsiooni, siis ilmselt tuleb ka rakendusseaduses vastav säte ümber sõnastada.

Juhataja

Tänan! Me asume hääletama. Vabandust! Härra Adams, palun!

J. Adams

Ma oleksin tahtnud teie ettepanekut kommenteerida. Kuna põhiseaduse tekstis on väga tihti öeldud, et sätestatakse seadusega, siis kuni sellise seaduse vastuvõtmiseni peab olema ka mingi kord. Nagu ma aru saan, võistlevad omavahel kaks kontseptsiooni. Ühte ma kuulsin härra Kase suust just eile. Tema arvamus oli, et ülemnõukogu võtab kõik need seadused vastu veel enne, kui toimuvad valimised. Aga ilmselt on tõesti olulisem rakendusseadusesse sisse võtta mingid ajutised punktid, kas või kvoorumi küsimuses, kuni vastava seaduse ettevalmistamiseni Riigikogu poolt. Tänan!

Juhataja

Lugupeetud kolleegid! Ma mõistsin härra Adamsit selliselt, et ka tema peab võimalikuks, et me tuleme tagasi rakendusseaduse eelnõu juurde ja püüame neid küsimusi, mis ta tõstatas, lahendada selles seaduseelnõus. Tänan! Kas härra Kask soovib sõna? Palun!

P. Kask

Ma parandan väikese ebatäpsuse, mis oli härra Adamsi sõnavõtt. Ma ei ole öelnud, et ülemnõukogu peab vastu võtma Riigikogu kodukorra seaduse. Ma arvan, et selleks, et põhiseadust saaks rakendada hakata, on vaja miinimumhulk mitmesuguseid seadusi, kaasa arvatud seadus valitsuse kohta ja seadus Riigikogu kodukorra kohta. Ma ei ole kunagi väitnud, et ülemnõukogu peaks need seadused vastu võtma, küll aga olen väitnud, et minu meelest on mõistlik, kui ülemnõukogu need välja töötaks.

Juhataja

Tänan! Me asume hääletama. Arutelu objektiks on § 72. Kes on selle poolt, et muuta § 72 vastavalt

redaktsioonitoimkonna ettepanekule? Hääletame, palun! Poolt on 18, vastu on 4.

Assamblee võttis vastu otsuse muuta § 72 vastavalt redaktsioonitoimkonna ettepanekule.

Lugupeetud kolleegid! Kell on kohe saamas pool kaks. Meie reglemendi järgi peaks lõunavaheaeg algama kell kaks, kuid kui keegi teist ei protesteer, siis teen juhatuse nimel ettepaneku alustada lõunavaheaega kell pool kaks, sest järgmine teema – Vabariigi Valitsuse moodustamise kord – võib võtta päris pikalt aega. Palun, kas on proteste? Proteste ei ole. Suur tänu, proua Hänni! Me kohtume uuesti kell pool kolm.

Lõunavaheaeg

Juhataja

Lugupeetud kolleegid! Kell on 14.32. Lõunavaheaeg on lõppenud, me jätkame tööd. Palun läbi viia kohaloleku kontroll! Õigel ajal on saali jõudnud 19 assamblee liiget. Ma palun kõnetooli redaktsioonitoimkonna esimehe proua Liia Hänni! Me jätkame 19. ettepanekust.

L. Hänni

Lugupeetud kolleegid! 19. ettepanek käsitleb Vabariigi Valitsuse moodustamise korda. Siin on üheaegselt arutluse all kaks paragrahvi: § 91 ja § 92. Me oleme valitsuse moodustamise korda juba mitmel korral arutanud. Küsimus on olnud selles, kui detailselt tuleb põhiseaduses valitsuse moodustamise korda reguleerida. Eelmises versioonis oli detailsuse aste mõnevõrra väiksem kui vahepealses variandis, mille me töötasime välja koostöös ekspertidega. Kritiseeriti, et kõik sammud ja etapid, mis on valitsuse moodustamisel vajalikud, ei ole põhiseaduses lahti kirjutatud. Samuti heideti meie eelmisele redaktsioonile ette, et Eesti Vabariigis on üheaegselt kaks peaministrit: üks, kes on ametis veel eelmise valitsuse peaministrina, ja teine, kelle on ametisse nimetanud Riigikogu. Nendel põhjustel oleme muutnud § 91 redaktsiooni selliselt, et kõigepealt määrab Vabariigi President peaministrikandidaadi. Teine etapp: Riigikogu annab sellele inimesele volitused valitsuse moodustamiseks. Kolmas etapp: peaministrikandidaat esitab presidendile valitsuse koosseisu. Neljandas etapis on antud ka aeg, mille jooksul president nimetab valitsuse ametisse. Võrreldes eelmise redaktsiooniga on niisiis lisandunud lõik 3, mis määrab kolmanda etapi pikkuse: seitsme päeva jooksul peab peaministrikandidaat esitama valitsuse koosseisu Vabariigi Presidendile, valitsus tuleb ametisse nimetada kolme päeva jooksul. Võib juhtuda, et peaministrikandidaat ei suuda valitsust moodustada või loobub sellest. Sel juhul kuulutab Vabariigi President välja Riigikogu ennetähtaegsed valimised 14 päeva möödudes, kui selle aja jooksul ei suuda Riigikogu ise välja pakkuda enda poolt peaministrikandidaati, kes saab hakkama valitsuse moodustamisega. Riigikogu poolt peaministrikandidaadi esitamine on reguleeritud § 91 viimases lõikes. Teile on redaktsioonitoimkonna poolt lisana välja jagatud ka härra Adamsi ettepanek valitsuse moodustamise korra juurde, mille põhimõtteline erinevus redaktsioonitoimkonna pakutust seisneb selles, et Vabariigi Presendil võib olla kaks katset peaministrikandidaadi määramiseks. Teist

katset võib ta kasutada, aga võib jätta selle ka kasutamata. Redaktsioonitoimkonna versioonis on Vabariigi Presidendile ette nähtud ainult üks katse. Need on põhilised muudatused, mis on tehtud valitsuse moodustamise korras §-s 91.

Paragrahvis 92 on sisse toodud säte, mis näeb ette, kuidas toimub muudatuste tegemine juba ametisse nimetatud Vabariigi Valitsuse koosseisus. See kord on põhimõtteliselt sama, mis oli meie eelmises redaktsioonis, ainult see säte ise on muutunud konkreetsemaks, käsitledes ainult seda juhtu, kui tegu on ametisoleva valitsuse ministrite vahetamisega. See on kommentaariks kõik.

Juhataja

Suur tänu! Palun küsimusi! Kas härra Adams soovib sõna kõneks või kõneleb kohalt? Palun!

J. Adams

Proua Hänni! Mul on üks niisugune küsimus. Kas praeguse § 92 sõnastus oli redaktsioonitoimkonnas kaalumisel ka sellest vaatenurgast, et formaalselt sisaldab see sellist kabineti, ütleme, ministrite muudatust, kui näiteks Riigikogu on avaldanud ühele konkreetsele ministrile umbusaldust?

L. Hänni

Kindlasti puudutab § 92 ka seda juhtumit, sest see on muudatus Vabariigi Valitsuse koosseisus. Ka sel juhul, kui minister on sunnitud lahkuma umbusaldusavalduse tõttu, on edasine regulatsioon samasugune, s. t. Vabariigi Valitsuse esimees, peaminister teeb presidendile ettepaneku uue ministrikandidaadi suhtes.

Juhataja

Palun, kas on veel küsimusi? Ei ole. Sõnasoove? Tänan, proua Liia Hänni! Kõneks on sõna härra Adamsil. Palun!

J. Adams

Lugupeetud kolleegid! Ma esitasin redaktsioonitoimkonnale alternatiivvariandi, mis on teile ära trükitud. Ma võlgnen teile selle kohta seletuse. Ma ütlen kohe alguses, et ma ei ole päris kindel iseenda ettepanekus, kuna ma ei tea, millistest andmetest lähtuda.

Eesti Vabariigis on olnud kaks valitsuse moodustamise korda. Esimene oli meie esimese, 1920. aasta põhiseaduse alusel. Seal oli valitsuse moodustamise kord tegelikult reguleerimata. Selle aluseks olid poliitilised läbirääkimised, mis ei olnud kuidagi formuleeritud. Nende tulemusena sündis poliitiline koalitsioon, otsustati peaminister, valitsuse koosseis. Oldi ka sundseisus selles mõttes, et ennetähtaegseid valimisi ei olnud ette nähtud, järelikult pidi sündima koalitsioon, kas see või teine või kolmas. Mul ei ole piisavalt andmeid ka selle ajastu poliitikategelaste memuaaridest. Niipalju kui ma olen lugenud, ei ole ma saanud selget pilt, mis tegelikult toimus või kuidas miski asi toimus. Võib arvata, et suur osa oli üksikute poliitiliste parteide liidrite isiklikul initsiatiivil või vahemeestel. Igatahes on see üks teema, mida nooremad ajaloolased võiksid uurida, kuidas

konkreetselt valitsuskoalitsioonid sündisid.

Teine praktika oli Eesti Vabariigi viimase põhiseaduse järgi, kus see ülesanne oli sisuliselt pandud Vabariigi Presidendi ja tema abi, peaministri peale. See meetod näitas minu arvates oma kõlbmatust meie ühiskonnas sellega, et omal ajal osutus võimalikuks Johannes Vares-Barbaruse valitsuse täiesti valutu ja kriitikata ametisse seadmine.

Kui vaadata teiste riikide põhiseadusi, siis enamasti ei ole põhiseadustes üldse lahti kirjutatud, kuidas valitsust moodustatakse. Enamasti on jäetud see tulenevaks poliitilisest traditsioonist. Traditsioon väidab Euroopa riikides üldjuhul seda, et valitsuse moodustab kas kõige suurema erakonna liider või mingisugune kompromisskandidaat. Redaktsioonitoimkonna liikmete andmetel (ma ise ei ole seda lugenud) on Ida-Euroopa maade uutes põhiseadustes võetud vastu veel jäigemad eeskirjad, kui meile siin pakutakse. Nimelt kirjutatakse sõna-sõnalt välja, et kõigepealt peab katse tegema suurima erakonna liider, siis järgmine jne. Siin on küsimus selles, milliseks meie oma poliitiline praktika kujuneb.

Uuemast ajast on meil kaks näidet, mis võib-olla sisaldavad mingit moraali, kuid mitte väga palju. Ma kujutan ette, et Edgar Savisaare saamine peaministriks ja tema valitsuse moodustamine oli siiski suurel määral täiesti nõukogulikku tüüpi kulissidetagune mahhinatsioon. Tiit Vähi valitsuse ametisse saamine on mingil moel seda tüüpi, nagu me planeerime siin põhiseaduse projektis. Ma arvan, et ka see ei anna meile praegu olulist informatsiooni.

Selle paragrahvi põhiliseks eeskujuks on meil olnud Saksa põhiseadus. On ainult üks aga. Ma ei tea, kas te minuga nõustute või ei. Saksamaal ja mitmes teises riigis, mille põhiseadus on meile eeskujuks olnud, on suhteliselt stabiilne poliitiline süsteem, mis tähendab seda, et parlamentides on olulisemal määral esindatud kolm või neli parteid. Mina arvan ja usun, et enamik jagab seda arvamust, et meil saab tõenäoliselt vähemalt esimese Riigikogu, aga ka järgmiste Riigikogude aegadel olema rohkem parteisid. Sellepärast tuleks presidendi rolli valitsuse moodustamisel suurendada ja anda talle ka teine katse.

Teine põhjus, miks ma selle apellatsiooni või ettepaneku esitan, on see, et ka esialgses kavandis oli mitu võimalust. Praegusel juhul on valitsuse moodustamisel aluseks võetud mitu suurt põhimõtet. Kõigepealt see, et esimene initsiatiiv lähtub presidendilt. Kui presidendi initsiatiiv mingil moel nurjub, siis antakse Riigikogule katse seda asja parandada. Praegu on ka sisse kirjutatud põhimõte, mis eelmisel reedel oli eraldi paragrahvina sõnastatud. Praegune § 91 sisaldab kahekuulise aja, sellest kauem ei tohi valitsuskriis kesta. Isiklikult ma pooldan seda täiesti. Lisaks on lugupeetud kolleegi Peet Kase väsimatul ettevõtmisel antud teises kohas presidendile võimalus lahkuva valitsuse palvel korraldada igal juhul ennetähtaegsed parlamendivalimised. Pean tunnistama, et mina isiklikult seda presidentiaalsüsteemist ülekantud põhimõtet ei jaga, aga vist on momendil natukene liiga hilja hakata seda uuesti vaidlustama, kuigi see minu arvates annab võimaluse väga

mitmesugustele poliitilistele mahhinatsioonidele. Nii et ma tulen tagasi praeguse paragrahvi sõnastuse juurde.

Praegusel juhul on presidendile antud formaalne kohustus leida peaministri kandidaat. Juhul kui tema pakutud kandidaat ei leia Riigikogu heakskiitu, siis rohkem võimalusi tal ei ole. Tähendab, president on lülitatud sellest protsessist välja. Ta võib muidugi ka mitteformaalselt osaleda kahe nädala jooksul omavahelistes konsultatsioonides peaministri kandidaadi otsimisel. Nii et presidendil on üks katse, aga parlamendil on kahe nädala jooksul nii palju katseid peaministrit leida, kui palju ta vajalikuks peab, kas või 14 katset, kui ta näiteks iga päev teeb ühe katse. Minu jaoks muutub see asi natuke absurdseks, sellepärast et sellisel juhul ma ei näe, mispärast presidendil üldse peab mingisugune katse olema. Me võiksime täiesti minna tagasi 1920. aastate superparlamentarismi juurde.

Sellepärast teen ettepaneku nendessamades ajapiirides anda presidendile siiski võimalus kaheks katseks. Ma formaalselt nimetan neid esimeseks katseks moodustada enamusvalitsus ja teiseks katseks moodustada vähemusvalitsus. Seda võiks defineerida ka niimoodi, et näiteks esimene katse on katse moodustada paremtsentriline koalitsioon, valitsuse teine katse on näiteks moodustada vasaktsentriline koalitsioon või midagi muud sellist. Kuid ma arvan, et see presidendi formaalne roll ja kohustus peaministri väljasegitamisel on üks presidendi väheseid sisulisi poliitilisi kohustusi üldse. Ekspertide ja meie redaktsioonitoimkonna aktiivsemate liikmete härra Kase ja härra Hallaste poolt presidendi rolli n.-ö. minimeerimine selles küsimuses viib presidendi funktsioonide sisulise vähenemise ja superparlamentarismi poole, mida mina ei poolda. Tänan teid!

Juhataja

Suur tänu! Sõna on härra Uluotsal.

Ü. Uluots

See võib olla üllatav, aga antud juhul olen ma härra Adamsiga täiesti ühel nõul. Tähendab, presidendile tuleb anda vähemalt kaks katset ja kui need kaks katset ebaõnnestuvad, tuleb välja kuulutada erakorralised Riigikogu valimised. See aga, et anda Riigikogule veel võimalus, tähendab mitmeid kordi katsetada nagu õmblusmasinal ja omapoolselt luua valitsus ja määrata peaminister – see on tõesti juriidiline absurd ja see tuleks sealt välja jätta. Tähendab, minu arusaama järgi peaks skeem olema järgmine: presidendile kaks katset, kui need ebaõnnestuvad, siis erakorralised valimised. Viimane lõik sellest tekstist tuleks välja jätta. Ma loodan, et redaktsioonikomisjon võtab seda arvesse, sest selline liit nagu Uluots ja Adams kahekesi on murdmatu. Nii et teil tuleb sellega arvestada.

Juhataja

Suur tänu! Sõna on proua Lauristinil. Palun!

M. Lauristin

Ma tahan lihtsalt informeerida, et sedasama probleemi arutasid koos kolmas ja neljas toimkond. Ma loodan, et härra Kask räägib sellest pikemalt. Aga me arutasime läbi need variandid ja leidsime, et ei oleks õige, kui Riigikogul oleks neid katsetusi lõpmata arv. Kogu tsükkel lõpeb ikkagi sellega, et Riigikogu peab esitama presidendile valitsuskabineti. Me leidsime, et see on tasakaalustatum variant, kus mõlemal on üks katse. See sunnib mõlemat, nii presidenti kui ka Riigikogu, lähenema ülesandele võimalikult suure vastutustundega. Me püüdsime vähendada võimalust, et tekiks nn. poliitiline pingpong. Mõlema toimkonna ühisistungil jõuti variandini, mis on teile nüüd esitatud. Kaaluti tõsiselt nii seda varianti, et presidendil oleks mitu katset, kui ka teist varianti, et Riigikogul oleks mitu katset.

Juhataja

Suur tänu! Kõneks on sõna härra Kasel. Palun!

P. Kask

Austatud kolleegid! Täna me peaksime tegema kaks valikut, kui üldse hääletamiseni jõuame – kaks põhimõttelist valikut. Kokku peaksime siiski leppima ka kolmandas küsimuses.

Esimene valik on, et me nimetame Riigikogult valitsuse moodustamiseks volitused saanud isikut kas peaministriks, nagu on praeguses tekstis, mis on assamblee poolt vastu võetud ja ülemnõukogule esitatud, või nimetame teda peaministriks kandidaadiks, nagu pakub välja redaktsioonitoimkonna praegune variant. Põhimõtteliselt on mõlemad võimalikud. Näiteks Saksamaal nimetatakse teda peaministriks, aga kahtlemata tekitab see segiajamise võimalusi, sest korraga on siis riigis kaks peaministrit ja vähemalt teoreetiliselt võib neid koguni kolm-neli tükki tekkida, sest kuskil ei ole kirjas, kuidas lahti saada nendest peaministritest, kes saavad küll volitused valitsuse moodustamiseks, aga ei suuda neid volitusi ellu viia. Redaktsioonitoimkond otsustas ekspertide nõuandel tagasi minna selle variandi juurde, kus seda isikut nimetatakse peaministriks kandidaadiks. Sisulist erinevust ei ole, küsimus on selles, kuidas neid isikuid nimetatakse.

Teine valik, mille me võiksime täna teha, on valik, kas anda presidendile võimalus ka teiseks katseks või jätta talle jäigalt ainult üks võimalus. Ma tuletan meelde, et meie esimene variant sisaldas kahte katset ja selle vaidlustasid eksperdid. Nad leidsid, et see annab Riigikogule võimaluse presidenti lollitada või rumalaks teha, sest Riigikogu käes on ikkagi jäme ots, kuivõrd pärast seda ta saab ikkagi ju oma kandidaadi üles seada. See, mis härra Adams pakkus, et anda presidendile teine katse, aga ka võimalus tal endal sellest loobuda, on tegelikult kompromiss. Olen kaugel sellest, et selle vastu võidelda. Ma arvan, et kui sõnastus on vastuvõetav, kui me ei leia vigu sõnastuses, mida härra Adams pakub, siis on see kõne alla tulev, igatahes mitte kindlasti tagasilükatav. Suures osas on see muidugi maitseasi.

Kolmas, mille jaoks hääletamiseks nagu ruumi ei ole, on jutt, millest on palju kordi räägitud. Kui

asi jääb töösse redaktsioonitoimkonda, siis kas redaktsioonitoimkond peab pingutama ja saavutama sellise sõnastuse, kus üldse auke ei ole, kus kõik on otsast lõpuni selge? Redaktsioonitoimkonna, kolmanda ja neljanda toimkonna seisukoht on siia maani olnud, et ei ole võimalik kirjeldada nii keerulist protsessi nagu valitsuse moodustamine põhiseaduses ära kuni viimase detailini. Alati on võimalik leida auke, näiteks praeguses tekstis. Kõikides tekstides on auk selles kohas, mis siis saab, kui president ei nimeta 14 päeva jooksul peaministri kandidaati, kui läbirääkimised parteide vahel jätkuvad. See, mille kohta härra Adams kasutas terminit "kulissidetagune mahhinatsioon", kui Savisaart paika pandi, ja teist terminit siis, kui Vähit paika pandi. Tegelikult on need igal juhul parteiliidritevahelised läbirääkimised ja toimuvad kulisside taga ka demokraatlikus ühiskonnas. Veel kord see kolmas punkt. Äkki lepiksime omavahel kokku, et me ei püüa kõiki auke täis toppida. Seadus valitsuse kohta peaks kirjeldama päris mitmel leheküljel kõiki neid detaile, mis siis saab, mis sel juhul saab, mis tingimustel võib president peaministri esitatud ministrikandidaate ametisse nimetamata jätta ja mis siis saab, kui ta jätab selle tegemata, ja kas peaministril on õigus kellelegi apelleerida ja millised on need tähtajad. Praeguses tekstis on näiteks nimetatud ainult üks tähtaeg – kolm päeva. Kas see tähtaeg kehtib alati, kui ministreid ametisse nimetatakse, või mitte? Kõiki neid küsimusi ei suuda me põhiseaduses kirjeldada ega seletada. Leppigem sellega, et põhiseaduses on ainult need kõige tähtsamad. Tänan!

Juhataja

Suur tänu, härra Kask! Kas on veel sõnasoovijaid? Ei ole. Pakun 19. ettepaneku osas lõppsõna redaktsioonitoimkonna esimehele proua Liia Hännile. Palun!

L. Hänni

Lugupeetud kolleegid! Sõnavõtjad käsitlesid kõiki neid asjaolusid, mis seonduvad valitsuse moodustamise korraga. Meil on ees ka võimalikud alternatiivid, mille vahel meil tuleb otsustada.

Härra Peet Kask nimetas neid juba järjest. Neid on põhimõtteliselt kolm.

Kas jääda selle juurde, et Riigikogu nimetab ametisse peaministri, nagu oli eelmises redaktsioonis, või taastada eelmises redaktsioonis olnud termin "peaministri kandidaat"? Me leidsime, et peaministri kandidaadi juurde jäämine looks selguse, mida meil ei ole, kui meil on üheaegselt olemas kaks peaministrit. Nii et redaktsioonitoimkonna esimehena mul ei jäägi üle muud kui eelistada seda, et Riigikogu annaks volitused peaministri kandidaadile, mitte ei nimetaks ametisse peaministrit. Aga kui seda peetakse vajalikuks hääletada, kui ei olda nõus redaktsioonitoimkonna ettepanekuga, siis tuleb seda teha.

Teiseks. Mitu katset on presidendil peaministri kandidaadi esitamiseks? Just selles punktis sai meie 13. detsembri redaktsioon, kus presidendile oli jäetud kaks katset, ekspertide karmi kriitika osaliseks. Nad väitsid, et selline võimalus, kus president esitab kaks katset ja lõpuks otsustab Riigikogu ja paneb ametisse oma peaministri kandidaadi, võiks kahjustada presidendi autoriteeti.

Just põhiliselt nende tungivatel soovitustel läksime üle sümmeetrilisele peaministri esitamise skeemile, kus Vabariigi President teeb omapoolse katse ja siis, kui valitsuse moodustamine ei õnnestu, saab omakorda võimaluse Riigikogu. Härra Uluots arvas, et seda teist võimalust, et Vabariigi Valitsuse esimehe kandidaadi esitab Riigikogu, ei peaks üldse olema, et see on võimalus kalduda superparlamentarismi. See väide ei ole siiski piisavalt põhjendatud, sest Vabariigi President, kui ta esitab peaministri kandidaadi, kes on kooskõlastatud Riigikogu erinevate poliitiliste jõududega, saavutab kahtlemata edu. See teine võimalus võib kõne alla tulla ainult sel juhul, kui Vabariigi President mingil põhjusel ei arvesta valimiste tulemusi ega jõudude vahekorda Riigikogus, mis viitab ilmsele konfliktsituatsioonile presidendi ja Riigikogu vahel. Kuna riik vajab täitevvõimu, siis on see konflikt vaja lahendada. Lahenduseks on pakutud see tee, et Riigikogu ise häälteenamusega esitab enda hulgast peaministri kandidaadi. Ma arvan, et see on otstarbekas. See on nii reguleeritud Saksamaa põhiseaduses. Seal funktsioneerib riik küllaltki tasakaalukalt. Me võiksime seda eeskujul arvestada. Nii et härra Adamsi ettepanek oleks küll kompromissivalmis selles mõttes, et ta ei sunni presidendile peale kahte katset, ta annab selleks küll võimaluse, aga redaktsioonitoimkond ei pidanud vajalikuks enda pakutud skeemist praegu taganeda.

Nüüd, kas meie täiuslikkuse taotlused võiksid jätkuda? Selle küsimuse esitas Peet Kask. Kindlasti võiksid need jätkuda, kui meil oleks selleks veel piisavalt aega, sest põhiseaduse üks eesmärk ja mõte on võimalikult täpselt reguleerida kõige tähtsamad riigielu atribuudid: valitsus, parlament, Vabariigi President ja nende valimise kord. Iseasi on see, kas me selle aja jooksul enam suudame seda skeemi niivõrd detailseks ja läbitöötatuks arendada, et hiljem meie suurest püüdlikkusest ei teki Riigikogule hoopis tüli, kui ta hakkab praktikas valitsust moodustama. Nii et siin on see optimaalne variant või sellele küllaltki lähedane variant ilmselt juba saavutatud. Aga kui täna lõplik redaktsioon veel hääletamisele ei jõua, siis kahtlemata me püüame järelejäanud nädalal seda optimaalset sõnastust otsida. See on minu poolt kõik. Aitäh!

Juhataja

Suur tänu! Aitäh, proua Liia Hänni! Me katsume hääletamise teel otsustada need küsimused, mis on tõusetunud seoses §-ga 91. Selle § 91 viimase lõike osas võib tekkida redaktsioonilisi küsimusi, kuid ma arvan, et põhimõte, mida viimases lõikes väljendatakse, on kõigile arusaadav. Seda selgitasid ka proua Liia Hänni jt. sõnavõtjad. Sellepärast oleks meil võimalik hääletada seda ettepanekut, mille esitas redaktsioonitoimkond, hääletada kas selle poolt või vastu. Kui selgub, et redaktsioonitoimkonna ettepanek § 91 osas ei leia piisavalt toetust, siis on meil võimalik kasutada skeemi, millele osutas härra Kask, ja selgitada põhjusi, miks see ettepanek toetust ei leidnud. Lugupeetud kolleegid! Kui te ei protesti, siis ka sellel korral juhatus talitaks nii, et me kõigepealt hääletame redaktsioonitoimkonna poolt meile tehtud ettepanekut, s. o. § 91 uut redaktsiooni. Ma tuletan veel kord meelde, et selle paragrahvi viimane lõik on redaktsiooniliselt üsna raskepärane.

Ma loodan, et me saame aru, mida siin silmas peetakse. Proua Hänni, palun!

L. Hänni

Lugupeetud juhataja! Kui te täna panete hääletusele § 91 lõpliku redaktsiooni, siis tuleb öelda, et tõepoolest on paragrahvi viimane lõige kohmakas. Mõningat paranemist võib saavutada sellega, kui teises reas tõmmata maha "eelmisses lõigus nimetatud", sest mõte peaks olema selge ka ilma nende kolme sõnata, nii et jääks "kuni 14 päeva jooksul". Võib-olla saaks seda lõiku veel natuke kohendada.

Juhataja

Suur tänu! Lugupeetud kolleegid! Viime veel kord läbi kohaloleku kontrolli ja sellele järgneb hääletamine § 91 küsimuses. Härra Adamsil on käsi püsti. Palun lõpetada kohaloleku kontroll!
Kuulame ära härra Adamsi. Palun!

J. Adams

Ma oleksin palunud selgitust, kas ja kuidas lähevad selles küsimustekompleksis hääletusele need ettepanekud, mida ma toetasin ja mida redaktsioonitoimkond trükkis ära eraldi lisana.

Juhataja

Kui redaktsioonitoimkonna poolt meile esitatud ettepanek § 91 uue redaktsiooni osas ei leia toetust, siis me hääletame läbi selle, kas toetatakse terminit "peaministri kandidaat", mis on konstruktsiooni aluseks, mille on esitanud redaktsioonitoimkond. Teiseks hääletame, kas presidendile jääb üks katse või peaks neid olema kaks, nii nagu on ettepaneku teinud härra Adams. Härra Adamsi ettepaneku sisu seisneb selles, et presidendil on ka õigus sellest teisest katsest loobuda. Ka selle küsimuse me peaksime hääletamise teel otsustama. Võib-olla on vajalik, et me selgitame meie ühise seisukoha ka selles kolmandas küsimuses, mille tõstatas härra Kask, kas me peame vajalikuks ja võimalikuks detailselt arutada valitsuse moodustamise küsimusi. Härra Adams, palun!

J. Adams

Sellisel juhul, et minu ettepanek üldse hääletusele läheks, peab praegune redaktsioon hääletusel enne läbi kukkuma. Ma juhin tähelepanu, et see ei ole loogiline. Minu ettepanek moodustab praeguse paragrahvi alternatiivi, vaidlemata vastu tema põhilistele kontseptsioonilistele osadele, näiteks peaministri kandidaadi staatus, tähtajad jne.

Juhataja

Lugupeetud kolleegid! Me oleme assamblees kokku leppinud ja lausa otsuse vastu võtnud, et me arutame redaktsioonitoimkonna ettepanekuid. Proua Liia Hännit mõistis juhatus selliselt, et redaktsioonitoimkond on meile teinud ettepaneku § 91 muutmiseks kujul, nagu see teie ees on. Sellepärast, et meil selline kokkulepe on, peaks juhatus korrektselt kõigepealt hääletama ettepanekut, mille on esitanud redaktsioonitoimkond. Palun, kas meil on võimalik hakata hääletama? Härra Runnel, palun!

H. Runnel

Lugupeetud juhataja! Ma märkan sellise asja tõlgendamise juures väikest vägivaldsust. Ma meenutan, et nädal tagasi me käsitlesime redaktsioonitoimkonna pädevate ettepanekutena kõiki asju, mis olid läbi redaktsioonitoimkonna käe kolmel erineval leheküljel või lehel esitatud ja mille algallikad olid erinevad. Antud juhul on minu meelest tegemist analoogilise asjaga. Ka Jüri Adamsi ettepanek lisaleheküljel on tulnud redaktsioonitoimkonna ettepanekuna, kuigi tema algallikas ei ole redaktsioonitoimkond puhtal kujul, vaid Adams. Kuid lõppfaasis on see ikkagi olnud redaktsioonitoimkonna ettepanek ja selles mõttes võrdväärne. Ma jään kimbatusse, kui praegu toimub väikene vägistamine. Ma leian, et mingi konkureeriv hääletamine, mida on siin saalis tehtud, oleks võib-olla õigem. Tänan!

Juhataja

Suur tänu! Mul on siiski selline palve, et proua Liia Hänni ütleks, milline on redaktsioonitoimkonna ettepanek. Ma loodan, et kolleegid toetavad mõtet, et me hääletame siiski kõigepealt redaktsioonitoimkonna ettepanekut. Härra Kama, palun!

K. Kama

Ma tahan täpsustada seda, mis eile redaktsioonitoimkonnas oli. Tähendab, kuigi redaktsioonitoimkond ei toetanud härra Adamsi ettepanekut, sellest hoolimata peeti vajalikuks tuua ka härra Adamsi ettepanek assamblee ette. Sellest lähtuvalt ma palun, et ka sel juhul, kui assamblee praegu toetab redaktsioonitoimkonna ettepanekut, pärast eraldi läbi hääletada veel härra Adamsi variant.

Juhataja

Proua Liia Hänni, kas me teeme nii?

L. Hänni

Lugupeetud kolleegid! Tõepoolest, redaktsioonitoimkond koos härra Adamsiga arutas valitsuse moodustamise erinevaid võimalusi ja pidas härra Adamsi ettepanekut seda väärt olevaks, et tuua see assambleesse. Järelikult võiksime ka hääletusel seda arvestada.

Juhataja

Lugupeetud kolleegid! Selles ülimalt selges situatsioonis teeb juhatus teile järgmise ettepaneku. Me hääletame kõigepealt § 91 ja konkureerival hääletusel otsustame, millisel kujul on selles §-s 91 lõiked 4 ja 5. Selles osas erinevad redaktsioonitoimkonna esitatud tekst ja härra Adamsi ettepanek § 91 osas. Proua Hänni, kas selline käsitusviis vastaks redaktsioonitoimkonna ettepanekule?

L. Hänni

Põhimõtteliselt tuleb meil otsustada, mitu katset on Vabariigi Presidendil peaministri kandidaadi määramiseks. Valides § 91 lõike 4 sellise sõnastuse, nagu on härra Adamsi ettepanekus, me ilmselt eelistame sellist valitsuse moodustamise korda, nagu soovib härra Adams. Nii et lõigu 4 üle

otsustamine määrab selle, millist korda assamblee soovib.

Juhataja

Härra Korrovits, palun!

V. Korrovits

Lugupeetud juhataja! Head kolleegid! Paistab, et me § 91 ideoloogia vastu ei ole. Küsimus on kahes variandis: ühe pakkus välja redaktsioonitoimkond, teise Jüri Adams (neljas ja viies lõik). Kuna Jüri Adamsi ettepanekuid on sisuliselt esitanud ka redaktsioonitoimkond, võib öelda, et redaktsioonitoimkond pidas neid selle vääriliseks, et tuua assamblee ette. Sisuliselt on see ka redaktsioonitoimkonna arvamus käsitleda neid alternatiivina. Oleks loogiline kõigepealt konkureerival hääletusel läbi hääletada alternatiivid: Adamsi ettepanek lõigu 4 kohta, vastav ettepanek redaktsioonitoimkonna põhitekstis, Adamsi ettepanek lõigu 5 kohta ja vastav ettepanek põhitekstis ning siis kogu paragrahvi tekst tervikuna. See oleks ilmselt kõigile vastuvõetav. Tänan!

Juhataja

Suur tänu! Mulle tundub siiski nii, et härra Adamsi esitatud neljas ja viies lõik on omavahel sedavõrd tihedalt seotud, et me ei peaks neid lõike eraldi hääletama. Seega, härra Korrovits, me võiksime küsimuse püstitada niimoodi: kas redaktsioonitoimkonna esitatud variandist neljas lõik või selle neljanda lõigu asemel härra Adamsi esitatud neljas ja viies lõik, kusjuures sellele viiendale lõigule, mida pakub härra Adams, järgneks kuuenda lõiguna redaktsioonitoimkonna tekstist viies lõik. Härra Kama, palun!

K. Kama

Ma tahan härra Korrovitsi sõnavõtu peale täpsustada. Redaktsioonitoimkond pidas vajalikuks tuua härra Adamsi variant assamblee ette, aga redaktsioonitoimkond toetab ikkagi seda teksti, mis on kirjas § 91 all, nii nagu redaktsioonitoimkond on selle esitanud.

Juhataja

Lugupeetud kolleegid! Selleks et meil jääks saalis püsima üksmeel ja arusaam, et meie eesmärk on üks ja seesama, teen ettepaneku kõigepealt hääletada, kas me pooldame redaktsioonitoimkonna tekstist neljandat lõiku või vastavalt härra Adamsi ettepanekule selle asemel neljandat ja viiendat lõiku. Kas selline käsitusviis on kõigile arusaadav? Kas me saame hakata hääletama? Viime läbi kohaloleku kontrolli, sest ma usun, et meid on rohkem kui 15. Assamblee liikmeid on saalis 25. Asume hääletama. Hääletamine on konkureeriv, loevad ainult poolthääled.

Kes on redaktsioonitoimkonna esitatud § 91 lõike 4 teksti poolt? Hääletame, palun! 9 häält.

Teine küsimus: kes on härra Adamsi ettepaneku poolt asendada redaktsioonitoimkonna esitatud § 91 tekstis lõik 4 uute lõikudega 4 ja 5 kujul, nagu need on esitanud härra Adams? Hääletame, palun!

14 poolthäälega on assamblee vastu võtnud otsuse pooldada § 91 redaktsioonitoimkonna esitatud

lõigu 4 asemel härra Adamsi esitatud neljandat ja viiendat lõiku. Sellega on redaktsioonitoimkonna viies lõik saanud uue numeratsiooni alusel kuuendaks lõiguks.

Proua Liia Hänni, kas meil on võimalik nüüd hääletada § 91 tervikuna või vajab see paragrahv seoses kahe uue lõiguga täiendavat redigeerimist? Proua Hänni, palun!

L. Hänni

Lugupeetud kolleegid! Mul on ettepanek täna mitte hääletada lõplikku redaktsiooni, sest kahtlemata vajab kogu see paragrahv seoses nende lõikude lisandumisega analüüsi.

Juhataja

Tänan! Härra Uluots!

Ü. Uluots

Proua Hänni! Ma palun veel kord minu ettepanekut mitte unustada, sest seoses Adamsi redaktsiooni vastuvõtmisega muutub viimane lõik praktiliselt mõttetuks. Nii et kui te järgmine kord tulete, me loodame, et seda enam ei ole.

Juhataja

Härra Erm soovib sõna.

A. Erm

Tänan, härra juhataja! Ma teen järjekordselt ettepaneku, et me püüaksime täna ära otsustada, sellepärast et minu meelest ei ole selles tekstis niisuguseid vastuolusid, mida peaks väga pikalt arutama. See on lihtsalt väga pragmaatiline lähenemine. Ma kardan, et muidu jääb meil järgmiseks reedeks väga palju tööd.

Juhataja

Olen härra Ermiga sama meelt ja jagan tema kartusi. Mul oleks hea meel, kui redaktsioonitoimkond saaks esitada § 91 koos nende kahe uue lõiguga, mille poolt täna enamus hääletas, kuid redaktsioonitoimkond tegi meile teise ettepaneku. Seni on siin saalis kehtinud meie omavaheline kokkulepe, et meil on päevakorras need küsimused, mida esitab redaktsioonitoimkond. Härra Korrovits, palun!

V. Korrovits

Tänan, härra juhataja! Ma tahtsin lihtsalt täpsustada, vaidlemata vastu ühelegi seisukohale. Vast saab redaktsioonitoimkond selle paragrahvi redigeerimisega vaheajal hakkama? Tänan!

Juhataja

Suur tänu! Proua Hänni!

L. Hänni

Minu ettepanek oli kantud murest, et selle paragrahvi põhjalikumal analüüsil võib äkki tekkida vajadus veel kord tulla teie ette oma ettepanekutega. Redaktsioonitoimkond on sellisesse seisusse juba korduvalt sattunud. Aga kui te peate seda võimalikuks, et vajaduse korral me veel kord toome teie

ette selle paragrahvi mõningad redaktsioonilised parandusettepanekud, siis võib ka täna läbi hääletada või siis teha vaheaja, et me saaksime kord kokku tulla ja paragrahvi tervikuna analüüsida.

Juhataja

Lugupeetud kolleegid! Juhatus on paraku seda meelt, et § 91 on mitte ainult keerukas, vaid ka väga tähtis. Sellepärast juhatus arvab, et redaktsioonitoimkond peaks rahulikult selle paragrahvi uuesti läbi töötama. Meil on võimalik edasi minna §-ga 92. Kas selle paragrahvi kohta soovib redaktsioonitoimkond midagi täiendavat öelda? Ei? Siis me saame hääletada.

Kes on selle poolt, et asendada § 92 senine tekst uue redaktsiooniga, mille esitas meile täna redaktsioonitoimkond? Hääletame, palun! Poolt on 19, vastu on 1.

Assamblee on otsustanud § 92 uue redaktsiooni kasuks, mille esitas redaktsioonitoimkond. Proua Hänni! Kas § 67 ja § 80 jäävad ka täna lahendamata, kui redaktsioonitoimkond ei tee meile vahepeal uusi ettepanekuid?

L. Hänni

Nende valikutega, mida Põhiseaduse Assamblee täna tegi, on § 67 ja § 80 redaktsioon tegelikult juba määratud. Kui valitsuse moodustamise kord jääb samaks, siis toob see automaatselt endaga kaasa ka need muudatused, mis on praegu kirja pandud.

Juhataja

Kas selline asjade käsitlemine tekitab mõnes assamblee liikmes protesti? Ei. Tänan teid! Me läheme edasi 20. ettepanekuga, see puudutab § 105 lõiku 2. Proua Liia Hänni, palun kõnetooli!

L. Hänni

Austatud kolleegid! Meie 20. ettepanek käsitleb § 105 ja on seotud seadusandlusega. Selle paragrahvi mõtteks on korrastada seadusandliku ja täidesaatva võimu vahekorda seadusandluse alal. Teatavasti, võimude lahususe printsiibist lähtudes, ei ole otseselt võimalik Riigikogu otsusega reguleerida ja anda korraldusi Vabariigi Valitsusele. Riigikogu peab oma tegevust riigielu juhtimisel korraldama seaduste kaudu. Senine praktika, tõsi küll, on olnud teistsugune.

Nimelt on võetud vastu otsuseid ja jagatud Vabariigi Valitsusele korraldusi töötada välja üks või teine seaduseelnõu, aga me arvame, et põhiseaduse jõustumisega selline praktika muutub. Kuigi Riigikogu pädevuses on välja anda seadusi ja otsuseid, peaksid need otsused käima eelkõige Riigikogu enda töökorralduse kohta, mitte aga valitsusele antavate korralduste kohta. Küll aga võib seadusandlikus protsessis tekkida olukord, kus on ilmne vajadus reguleerida mingit valdkonda seadustega ja ka Riigikogu ei suuda oma jõududega vajalikku seaduseelnõu välja töötada. Sellises olukorras peaks Riigikogul olema põhiseaduslik võimalus tellida vastav seaduseelnõu Vabariigi Valitsuselt. Sellise seaduseelnõu tellimine peaks eeldama suuremat poliitilist konsensust ja kokkulepet selle seaduseelnõu kontseptsiooni osas. Ilmselt tuleks antud valdkond (seaduseelnõu tellimine valitsuselt) detailsemalt reguleerida Riigikogu kodukorras, aga sellise võimaluse

sätestamine põhiseaduses peaks andma suunise, et selline mehhanism tuleb kodukorra seadusega luua. Vastavalt sellele teeb redaktsioonitoimkond ettepaneku lisada § 105 lõik 2, mille mõtteks on see, et Riigikogu saab oma koosseisu häälteenamusega pöörduda Vabariigi Valitsuse poole ettepanekuga algatada Riigikogu poolt soovitatav eelnõu.

Juhataja

Täna! Palun, kas on küsimusi? Härra Erm, palun!

A. Erm

Täna, härra juhataja! Tegelikult mul ei olnudki küsimus, mul oli repliik. Minu meelest see paragrahv programmeerib meie põhiseadusesse valitsuse ja Riigikogu vahelise konflikti. Tähendab, selle paragrahvi järgi on väga paljudel seaduste algatamise õigus. Normaalses parlamendis on teatud koalitsioon, parlamendi enamus, kellele valitsus toetub, niisugune ettepanek võiks minna selle kaudu. Kolmandaks on mul tõesti küsimus, mis takistab Riigikogul tegemast mis tahes pöördumisi või ettepanekuid ükskõik kellele.

L. Hänni

Sellise võimaluse sätestamine, et Riigikogu saab valitsuse poole pöörduda ettepanekuga algatada eelnõu, tähendab teatud lisavõimalust seadusandliku protsessi korrastamiseks juba selle algstaadiumist peale. Loomulikult on Riigikogu ja valitsuse vahel tihe poliitiline koostöö, seda eelkõige valitsuskoalitsiooni kaudu, kuid võib ette kujutada ka sellist olukorda, kus on vajadus mingi seaduseelnõu järele, on vaja läbi arutada poliitilised põhimõtted, need kooskõlastada laiemal poliitilisel pinnal, kui seda on valitsuskoalitsioon, sest meie praegune valitsuse moodustamise kord lubab ka vähemusvalitsust. See annab valitsusele kõigepealt kindluse, et selle seaduseelnõu väljatöötamisel on talle teatud poliitilised lähtekohad juba ette antud.

Kui te loete tähelepanelikult seda formuleeringut, siis näete, et siin on öeldud – Riigikogu poolt soovitatav eelnõu. Järelikult, Riigikogu mitte ei telli eelnõu, öeldes selle pealkirja, vaid annab ka teatud poliitilised lähtekohad, mida seaduseelnõu väljatöötamisel tuleks arvestada. Kui me analüüsime senist seadusandluse praktikat, siis võib veenduda, et väga tihti tekivad konfliktid just seaduseelnõu kontseptuaalsetes küsimustes. Selline võimalus annaks meile šansi vältida neid vastuolusid, pannes selle seaduseelnõu juba tema sündimise hetkest peale mingile kokkuleppelisele alusele, lähtuvalt mingitest poliitilistest põhiseisukohtadest, mis on eelnevalt parlamendifraktsioonide vahel kooskõlastatud.

Juhataja

Suur tänu! Härra Saatpalu!

V. Saatpalu

See mõte siin on õige ja seda tuleb tõesti toetada. Oleks vaja ka kohaliku omavalitsuse seadusesse selgelt kirjutada, et on ainult õigus, aga mitte kohustus. Teiseks tahan ütelda, et kui see ettepanek

leiab enamuse heakskiidu, siis oleks vaja sõnastuse kallal töötada, sest § 105 algab: "Seaduste algamise õigus on ..." Kui teine lõik omakorda ütleb, et Riigikogul on õigus, siis seal tuleks vist midagi parandada. Põhimõtteliselt ma seda toetan.

Juhataja

Tänan! Härra Runnel, palun!

H. Runnel

Lugupeetud ettekandja! Kui on lubatud nii intiimne küsimus, siis ma küsin, kust või kelle suust on pärit selle mõtte alge, kas omamaiste või välismaiste esindajate suust. Igal juhul see meeldib.

L. Hänni

Austatud härra Runnel! Siin saan anda täiesti täpse vastuse. See ettepanek pärineb härra Raidla grupi ekspertidelt. See on olnud korduvalt teie laudadel. Ma pean tunnistama, et ka ma ise olen selle ettepaneku tegeliku mõtte omandanud alles järk-järgult, mõeldes valitsuse ja Riigikogu vahekorra peale. Arvan, et kui me võtame ka tagantjärele arvesse hea mõtte, siis teeb see meile ainult au.

Juhataja

Suur tänu! Rohkem küsijaid ega sõnasoovijaid ei ole. Me saame asuda hääletama. Kes on selle poolt, et lisada § 105 lõik 2, nagu on teinud ettepaneku redaktsioonitoimkond? Hääletame, palun! Poolt on 20, vastu on 1.

Assamblee on vastu võtnud otsuse täiendada § 105 lõiguga 2 vastavalt redaktsioonitoimkonna ettepanekule. Enne kui teeme väikese vaheaja, arutame läbi ka 21. ettepaneku ja püüame otsuse selles küsimuses vastu võtta. 21. ettepanek käsitleb § 109 lõiku 2. Proua Hänni, palun!

L. Hänni

Paragrahvi 109 lõik 2 on olnud assamblees korduvalt arutluse all, kuid mitte sellest vaatenurgast, nagu toob teie ette praegu pakutud redaktsioon. Me oleme põhiliselt arutanud ja hääletanud, kui tugev peaks olema Vabariigi Presidendi veto, tähendab, millise häälteenamusega saaks Riigikogu selle veto kummutada. Siin on assamblee jäänud seisukohale, et vetot ei tohiks tugevdada. Teiselt poolt on olnud etteheiteid, et on ebaõige Vabariigi Presidendi suhtes, kui Riigikogu vaatab samasuguse häälteenamusega läbi temale uuesti tagasi saadetud seaduse, kuna ta sunnib Vabariigi Presidenti alla kirjutama seadusele, mida ta ei toeta.

Vabariigi President võib seadusele allakirjutamisest keelduda kahel motiivil. Kõigepealt sellepärast, et seadus ei meeldi talle poliitiliste lahenduste poolest, kuid kuna Riigikogu meie põhiseaduse eelnõu kohaselt teostab seadusandlikku võimu ning sellisena esindab rahvast ja rahva tahet, siis poliitilise veto tugevdamine viiks meid ilmselt vastuollu sellesama põhimõttega, et seadusandlik võim kuulub rahvaesindusele. Teine põhjus, miks Vabariigi President võib keelduda seadusele allakirjutamisest, on see, et ta leiab, et vastuvõetud seadus on põhiseadusega vastuolus. Riigikogu

võib ka sel juhul jääda oma arvamuse juurde. Just sellise olukorra jaoks on redaktsioonitoimkond pakkunud välja edasise käigu.

Kui Vabariigi President ikkagi leiab, et antud juhul Riigikogu poolt vastu võetud seadus ei ole kooskõlas põhiseadusega, peaks ta saama selle seaduse suunata Riigikohtusse, et see langetaks otsuse, kas seadus on põhiseadusega kooskõlas või ei. Vastavalt põhiseaduse §-le 154 on Riigikohtule antud õigus otsustada, kas seadused vastavad põhiseadusele. Nii et antud juhul me anname presidendile võimaluse kaitsta oma seisukohta, kui see on tingitud õiguslikest argumentidest. Lõpliku otsuse langetab sel juhul Riigikohus. Kui Riigikohus tunnistab, et seadus on põhiseadusekohane, ei ole Vabariigi Presidendil enam põhjust mitte alla kirjutada Riigikogu poolt vastu võetud seadusele. Sellise lisanduse tegemine § 109 lõigule 2 täpsustab teiselt poolt Riigikohtu võimalusi arutada seaduste vastavust põhiseadusele, sest antud juhul lisaks õiguskantslerile ja alamatele kohtutele, kust võib tulla ettepanek arutada seaduste vastavust põhiseadusele, saab selleks ajendiks ka Vabariigi Presidendi pöördumine Riigikohtu poole. Nii et sellistel põhjustel me teeme ettepaneku täiendada § 109 lõiget 2. Aitäh!

Juhataja

Suur tänu! Küsimused. Härra Uluots, palun!

Ü. Uluots

Proua Hänni! Paragrahvi 54 (154?) lõik 2 kõlab nii: "Riigikohus tunnistab kehtetuks mis tahes seaduse või õigusakti, kui see on vastuolus põhiseaduse sätte ja mõttega." See on samahästi kui käskivas kõneviisis. Te ütlesite, et tal on võimalus seda teha. Ei ole, ta on kohustatud seda tegema. Sellepärast ma leian, et see, mis te nüüd siia juurde tõite – kui Riigikohus tunnistab jne. –, on tegelikult § 154 kordus. Niikuinii on Riigikohus kohustatud seda tegema, kui seadus ei vasta põhiseadusele. Ma ei näe praegu mingit mõtet selle viimase osa sissetoomises. Minu ettepanek on pöörduda uuesti tagasi koosseisu enamuse veto juurde.

L. Hänni

Ma ei saa siin päriselt nõustuda härra Uluotsa sellise interpretatsiooniga, et Riigikohus teeb seda igal juhul. Kohus rakendub töösse tavaliselt siis, kui ta saab mingisuguse kaebuse, ja meil on põhiseaduses viidatud mitmele mehhanismile, kuidas võib Riigikohtuni jõuda ettepanek arutada seaduse vastavust põhiseadusele. Põhiseaduses ei ole tõepoolest üksikasjalikult kirjas, kuidas, millise menetluse kohaselt Riigikohus arutab seaduse vastavust põhiseadusele. Kuid ka arutlustes ekspertidega jäi kõlama mõte, et ta ikkagi tegutseb kohtuna, s. t. hakkab kaebuse ja ettepaneku põhjal arutama seaduse vastavust põhiseadusele, mitte aga üldise järelevalve korras, omal algatusel.

Juhataja

Suur tänu! Härra Jürgenson, palun!

K. Jürgenson

Ma sain ka selle paragrahvi algsest mõttest aru, et siin on just silmas peetud mitte seaduse juriidilist külge, vaid selle poliitilisi põhimõtteid. Kui rääkida juriidilistest külgedest ja vastuolust põhiseadusega, siis selline õigus peaks presidendil olema, sõltumata seaduse edasi- või tagasisaatmisest Riigikohtusse. Kui vastav seadus, mis presidendile esitatakse, on põhiseadusega vastuolus, vähemalt presidendi arust, siis võiks ta selle kohe Riigikohtusse esitada. Miks peaks ta selle enne veel Riigikogule tagasi saatma?

L. Hänni

Teatavasti on kohus konfliktide lahendamise vahend. Meie põhiseadus ei peaks tegema rõhuasetust konfliktide kohtulikule lahendamisele. Praegu on tõepoolest nii, et kui Vabariigi President näeb, et vastuvõetud seadus on vastuolus põhiseadusega, siis teeb ta kõigepealt Riigikogule ettepaneku kogemata sisse lipsanud viga parandada ja kui Riigikogu peab presidendi ettepanekut põhjendatuks, siis ta selle vea ka parandab. Aga kahjuks võib tekkida ka selline olukord, et küsimus, kas seadus on kooskõlas põhiseadusega või ei ole, on vaieldav. Sel juhul on ilmne, et president ja Riigikogu on eriarvamusel. Alles sellisel tingimusel peaks rakenduma tööle Riigikohus. Seaduste tühistamine Riigikohtu kaudu on konflikti lahendamise abinõu.

Juhataja

Suur tänu! Härra Järlik!

R. Järlik

Austatud proua Hänni! Paratamatult läheb jutt §-le 154, millele on viidatud ka arutatavas parandusettepanekus. Kas Riigikohus tunnistab kehtetuks mis tahes seaduse või õigusakti, kui see on vastuolus põhiseadusega, ainult sellisel juhul, kui keegi tema poole pöördub, või on ta seda kohustatud niikuinii tegema?

L. Hänni

Ma juba viitasin sellele, et meie põhiseadus ei anna sellele küsimusele täpset vastust. Küll aga on põhiseaduses olemas mitmed mehhanismid, mis näitavad, kuidas ettepanek arutada seaduse vastavust põhiseadusele Riigikohtusse jõuab. Seda sel juhul, kui madalama astme kohtud ei rakenda seadust, kuna nad leiavad, et see on põhiseadusega vastuolus. Nendel endal puudub õigus seadust tühistada. Igal juhul peavad nad sel juhul pöörduma Riigikohtu poole vastava ettepanekuga. Peale selle on antud õiguskantslerile õigus apelleerida Riigikohtus, kui ta leiab, et on vastuolu põhiseadusega. Meie ettepanek on anda selline võimalus ka Vabariigi Presidendile.

Ilmselt võib kohtute peatükile ette heita seda, et selles on kirjutatud liiga üldsõnaliselt, kuidas Riigikohus toimib põhiseaduse järelevalve kohtuna. Need küsimused, mis on siin praegu tõstatatud, tulenevad õigusliku lahenduse pealiskaudsusest, mida me põhiseaduses anname. Kuid ma rõhutan veel kord, et valides kahe variandi vahel – Riigikohus teostab omal initsiatiivil järelevalvet või rakendub tööle konkreetse kaebuse põhjal –, tuleks ilmselt eelistada seda võimalust, kus ta ikkagi

tegutseb kohtuna, s. t. astub vahele ja teeb otsuse, kui on tekkinud konflikt.

Juhataja

Suur tänu! Härra Kama, palun!

K. Kama

Mul ei ole küsimust. Ma tahan repliigi korras öelda, et kui me lähtuksime kontseptsioonist, et Riigikohus järelevalveorganina peab omal algatusel hakkama tühistama neid seadusi, mis on vastuolus põhiseadusega, siis kaotab see peatükk, kus on juttu õiguskantslerist, täielikult oma mõtte. Just nimelt õiguskantsleri peatükk näitab seda, et ikkagi peab keegi Riigikohtu poole pöörduma, selleks et kogu see protsess käima läheks. See mehhanism, mis on praegu pakutud, on teatud mõttes presidendi kaitse, et ta ei oleks põhiseaduse järgi kohustatud välja kuulutama sellist seadust, mille puhul ta ise leiab, et see on vastuolus põhiseadusega. Samal ajal, kui ta on selle juba välja kuulutanud, siis ei tohiks tal olla ka enam asja pöörduda Riigikohtu poole. Kui ta ise on selle välja kuulutanud, siis ei ole nagu midagi enam pärast protestida. Täna tähelepanu eest!

Juhataja

Suur tänu! Härra Rätsep!

J. Rätsep

Ma soovin eksperdi abiga juhtida tähelepanu ühele kahtlusele selle sätte formulatsioonis. Nimelt kuulutab president seaduse välja või pöördub Riigikohtu poole ettepanekuga tunnistada seadus kehtetuks vastavalt põhiseaduse §-le 154. Siin mõtles ekspert Kiris minu arvates küllaltki põhjendatult, et sel juhul seadus veel ei kehti. Ta peaks pöörduma Riigikohtu poole seisukoha võtmiseks. See viimane fraas tuleks minu arvates täpsemalt formuleerida.

Juhataja

Suur tänu! Härra Runnel!

H. Runnel

Austatud kolleegid! Ma ühinen Jüri Rätsepa märkusega sõnastuse kohta. Samal ajal tahan juhtida puhtalt stiili mõttes tähelepanu §-le 91, kui me hääletasime lisalehelt Jüri Adamsi varianti, kus me andsime presidendile pikema tsükli. Minu meelest on täiesti sümmeetriline, kui §-s 109 pakutakse sedasama pikemat menetlust. Selle sümmeetria tõttu leian, et selle läbimine kaunistaks põhiseadust.

Juhataja

Suur tänu! Härra Korrovits!

V. Korrovits

Täna, härra juhataja! Ma toetan niisugust parandust just sellepärast, et kohus peab ikka olema kohus. Temale peab tõesti keegi midagi otsustada andma. See väide, et põhiseaduses on vähe öeldud selle kohta, kes need materjali esitajad on, on võib-olla õige, aga see ei takista ametiisikuid

või esinduskogusid, kes on selleks pädevad, neid asju pärast reguleerimast ja täiendamast. Aga mingil juhul ei tohiks lasta kohtul omapead niisugust tegevust arendada, siis me viiksime ta välja kohtu rollist. Tänan!

Juhataja

Suur tänu! Algab hääletamine. Ma tuletan meelde härra Rätsepa ettepanekut kaaluda veel kord sõnastust, et ei juhtuks nii, et tuleks tunnistada kehtetuks seadus, mis veel seaduseks pole saanudki. Kuid ma arvan, et see redaktsiooniline küsimus ei sega meid praegu hääletamast, sest ilmselt on kõigil selge ettekujutus, millisest täiendavast mehhanismist käib jutt § 109 lõigu 2 osas. Algab hääletamine.

Kes on selle poolt, et muuta § 109 lõiku 2 vastavalt redaktsioonitoimkonna ettepanekule? Hääletame, palun! Poolt on 17, vastu 4.

Assamblee võttis vastu otsuse muuta § 109 lõiku 2 vastavalt redaktsioonitoimkonna ettepanekule. Lugupeetud kolleegid! Me oleme töötanud ilma vaheajata täpselt poolteist tundi. Vastavalt reglemendile järgneb vaheaeg. Vaheaeg 20 minutit, töö jätkub kell 16.21.

Vaheaeg

Juhataja

Vaheaeg on lõppenud ja me jätkame tööd. Palun viime läbi kohaloleku kontrolli! Assamblee liikmeid on saalis 24. Meil on läbi vaadatud enamik redaktsioonitoimkonna ettepanekutest. Jäänud on vaid viis viimast ettepanekut, kuid pärast neid tuleks meil otsustada ka see, kas on küllalt tõsiseid põhjuseid, et pöörduda veel kord tagasi küsimuse juurde, kes valib presidendi. Jätkame redaktsioonitoimkonna 22. ettepanekuga. Palun kõnetooli proua Hänni!

L. Hänni

Lugupeetud kolleegid! Paragrahvi 111 lõik 2 jäi menetlusse assamblee eelmisest istungist. Me tunnistame, et tõime teie ette sama redaktsiooni mis eelmisel korral. Me nimelt leidsime, et see on piisav, et edasi anda seda mõtet, et Vabariigi Presidendi seadluste kohta peab Riigikogu langetama oma otsuse niipea, kui see on võimalik. Kuna Vabariigi President annab seadlusi välja olukorras, kus Riigikogu kokkutulemine on takistatud, ja need õigussuhted, mis Vabariigi Presidendi seadluse alusel tekivad, vajavad oma edasise saatuse suhtes kiiret otsustamist, siis sõna "viivitamatult", mis tekitas eelmine kord küsimusi, on kohane. Ta annab suunise Riigikogu kodukorra seaduse jaoks, et seadluste suhtes otsuste langetamiseks tuleb ette näha kord, mis võimaldab seda teha kiiresti, viivitamatult, nagu põhiseaduse tekst ütleb. Nii et me leidsime, et selline redaktsioon, nagu me teile eelmine kord esitasime, võimaldab mõtet, mida me tahame edasi anda, ka välja lugeda. Aitäh!

Juhataja

Suur tänu! Kas on küsimusi? Härra Adams, kas te soovite küsimust esitada või kõne pidada? Selge, tänan! Kas on küsimusi? Ei ole. Aitäh, proua Hänni! Kõneks on sõna härra Adamsil.

J. Adams

Lugupeetud kolleegid! Selle paragrahvi sõnastus ei ole minu arvates meie põhiseaduse projekti vääriline. Enamik paragrahve on põhjalikult läbi arutatud, siin on tavaliselt toodud kõnepuldist näiteid isegi võimaliku, absurdse, pahatahtliku tõlgenduse kohta jne. Ma ei oleks seda küsimust üles tõstnud, kui me ei oleks läinud põhiseaduse tööga uuele ringile. Lõppude lõpuks on see üks kõrvalisemaid probleeme, aga kuna see on praegu toodud täiskogu ette, siis peab tähelepanu juhtima. Ma osutan nii sisulisele kui ka vormilisele kõlbmatusele, minu arvates. See käib täpselt samavõrra ka põhitekstis oleva redaktsiooni kohta, nii et olulist muudatust või erinevust omavahel ei ole.

Kujutame ette, et seadlused Eesti Vabariigis saavad olema midagi muud kui seadlused Nõukogude võimu ajal, s. t. neid tuleb väga harva ette, ainult mingi erakorralise seisukorra ajal, kui Riigikogu ei saa koos käia, et need ei puuduta mitte isikute ametisse määramist, vaid need on tegelikult seadused, mida on tarvis teha. Kujutame ette, et oli mingisugune sisepoliitiline kriis ja vahepeal kehtestati presidendi ja teiste allkirjadega terve rida seadlusi. Näiteks seadlus selle kohta, kuidas tohib tulirelvi omada, seadlus teatud inimeste mingisuguste poliitiliste õiguste piiramise kohta vms. Olukord möödub, Riigikogu tuleb kokku ja selle paragrahvi järgi peab viivitamatult otsustama nende kinnitamise või tühistamise. Sõna "viivitamatult" on jah kena sõna. Mida see tähendab? Eks Riigikogu otsustab ise, kas ta hakkab nendega tegelema või ei.

Järgmine probleem on see, et minu arvates siin antud kahene valik – tühistamine või kinnitamine – on see kõige vähem tähtis kõikidest võimalikest. Ma kujutan ette, et kui Riigikogu võtab menetlusse ühe seadluse või terve paki seadlusi, siis tõenäoliselt enamiku kohta tema ei langeta kumbagi otsust, ei kinnitamise, ei tühistamise otsust, vaid, vastupidi, ta tõenäoliselt muudab neid. Nii et kõigepealt on probleem see loetelu, millele ma juhtisin eelmine kord tähelepanu. On võimalus ka (seda oli algses projektis pakutud), et sellisel juhul võiks seadluse seadusena jõustumine toimuda n.-õ. vaikival nõusolekul, aga see mõte on vist natukene liiga võõras. Nii et kui teatud tähtaja jooksul ei ole Riigikogu kinnitanud seda seadlust, siis jõustub see seadusena. Mis puutub küsimuse vormilisse külge, siis minu jaoks ei ole aktsepteeritav lause teine pool "kes võtab viivitamatult vastu nende kinnitamise või tühistamise seaduse." Seadlus kehtestatakse seadusena eraldi seaduse vastuvõtu teel. Kas see ei kõla natukene imelikult? Võib-olla saaks seda lõiku redigeerida, kui mitte täiuslikkuse suunas, siis vähendamise suunas, umbes selles mõttes, et esitatakse Riigikogule, kes võtab viivitamatult vastu nende kohta otsuse, või midagi selles suunas. Igatahes minu jaoks kollitab momendil siin sõnastuses mingisugune dilemma, et Riigikogul jääb üle kas võtta või jätta, kas kinnitada või tühistada, aga selle kõige normaalsema protseduuri, et lasta läbi komisjonide, kuulata ära arvamused, viia sisse muudatused jne, see nagu välistaks.

Juhataja

Suur tänu! Härra Uluots, palun!

Ü. Uluots

Ma küll otsustasin, et ma enam härra Adamsiga ei vaidle, aga antud juhul tuleb seda siiski teha. Meie ülemnõukogu praktikas oleme seda juba kogenud, et seadlus on hakanud kehtima ja siis tuleb hakata seda sisuliselt parandama. Oletame, et see on kehtinud juba kuu aega ja toimib, me hakkame seda sisuliselt parandama ja pärast laseme selle uuesti seaduse kujul käiku. Siis tekib meeletu segadus. Nii et antud situatsioonis on siiski võimalik teha ainult kahte asja: kas tühistada (ja Riigikogu hakkab selle asemel tegema uut seadust) või kinnitada. Nii et puhtpraktiline külg asja juures näitab seda, et antud juhul võib jääda ainult kaks alternatiivi: kas ei või jaa.

Juhataja

Suur tänu! Härra Rätsep, palun!

J. Rätsep

Lugupeetud kolleegid! Mul on siin hea võimalus ühineda kolleeg Uluotsa arvamusega. Selgituseks ütlen veel mõne sõna selle sõna "viivitamatult" kohta. See on viimaste aastakümnete õiguspraktikas täiesti kasutatud termin ja see tähendab, et tuleb teha optimaalse ajaga. Kui näiteks kauge analoogina tuletada meelde, kus seda rakendatakse, siis ülemkohus siinamaani, kui ta muudab teise astme kohtuna vahi all oleva süüdimõistetud karistusliiki ja vabastab ta vahi alt, märgib siis oma määruses: viivitamatult vahi alt vabastada. See ei tähenda, et nüüd hakkavad kõik jooksma ja lukud tehakse poole tunni jooksul lahti. Viivitamatult tähendab seda, et vajalik dokumentatsioon vormistatakse täiesti rahulikult, normaalses korras, mitte kohe, nii nagu võiks olla teine variant. See küsimus lahendatakse ilma viivitamata. Seadusandlikul kogul on praegu olemas kiireloomuline protseduur. Just nendelsamadel tunnustel, samadel tehnilistel tingimustel, millest Uluots rääkis, on minule küll selge selle sätte mõte. Tänan!

Juhataja

Suur tänu! Otsustame selle küsimuse hääletamise teel. Kes on selle poolt, et § 111 lõikes 2 muuta meie eelnõu teksti vastavalt redaktsioonitoimkonna ettepanekule? Hääletame, palun! Poolt on 19, vastu 2.

Assamblee otsustas muuta § 111 lõike 2 teksti vastavalt redaktsioonitoimkonna ettepanekule. 23. ettepanek. Palun, proua Hänni!

L. Hänni

23. ettepanek puudutab § 126 lõiku 3 ja seisneb selles, et nende paragrahvide loetelus, milles on sätestatud õigused ja vabadused, mida ei tohi piirata kaitseväetenistuses olijatel, jätta § 8 puhul ära osutus konkreetsetele lõikudele 3 ja 4. Seda põhjusel, et selline osutus konkreetsetele lõikudele võib viia mõttele, et § 8 (mis käsitleb kodakondsust) teistes lõikudes käsitletud regulatsiooni või õigusi võiks piirata. Kuigi sisuliselt on küll nii, et § 8 lõikudes 1 ja 2 osutatud õigusi ei saa põhimõtteliselt

piirata, sest need on kaitseväeteenistuses olijatel juba n.-ö. *post factum*, need on omandatud sündimise hetkel ja selle tõttu ei saa neid hiljem põhimõtteliselt enam muuta. Aga siiski võiks selline osutus konkreetsetele lõikudele panna mõtte selles suunas liikuma. Me leidsime, et kui siia jääb ainult viide §-le 8, siis peaksid olema selged ka need õiguslikud momendid, mis sellega kaasnevad. Nii et ettepanek on viide § 8 lõikudele 3 ja 4 välja jätta.

Juhataja

Suur tänu! Härra Käbin, palun!

T. Käbin

Tänan! Olles redaktsioonitoimkonna liige, pean tunnistama, et ma ei toeta ettepanekut jätta need lõigud välja. Seda väga lihtsal põhjusel. Enamik viiteid on toodud lõikude täpsusega ja praegu on asi tõesti nii, et esimese ja teise lõigu puhul on võimatu piirata neid õigusi, milleks me toome terve paragrahvi. Samuti on täiesti mõttetu viidata viiendale lõigule. Nii et olles täpsed, nagu me oleme mujal, ma leian, et on õige nii, nagu praegu on põhitekstis – § 8 ka lõikude täpsusega. Tänan!

Juhataja

Tänan! Küsimusi ega sõnavõtjaid ei ole. Ma palun, et proua Hänni kommenteeriks härra Käbini öeldut, ja seejärel proovime hääletada.

L. Hänni

Redaktsioonitoimkonnas tekkis see probleem seetõttu, et tekitas küsimusi, kas võib piirata § 8 teistes lõikudes sätestatud, kuna see selles loetelus puudub. See, et põhimõtteliselt ja sisuliselt ei saa neid õigusi piirata, on ju juba juriidilise analüüsi tulemus. Aga et inimesel, kes juriidilist analüüsi võib-olla ei oska teha, sellist asjatut küsimust ei tekiks, me leidsime, et õigusliku redaktsiooni mõttes ei kaota me midagi, kui me selle konkreetse viite lõikudele ära jätame.

Juhataja

Suur tänu! Härra Käbin, palun teist korda!

T. Käbin

Tänan! Lühike täpsustus. Siin ei ole vaja mingit keerukat juriidilist analüüsi. See on kõige lihtsam loogilise arutluse tulemus, kui see paragrahv läbi lugeda. Tänan!

Juhataja

Suur tänu! Loodetavasti on kõigile assamblee liikmetele selge, milles on probleem, ja me saame selle probleemi lahendada hääletamise kaudu.

Kes on selle poolt, et § 126 lõiku 3 parandada vastavalt redaktsioonitoimkonna ettepanekule?

Hääletame, palun! Poolt on 9, vastu 12.

Assamblee ei toeta seda redaktsioonitoimkonna ettepanekut. 24. ettepanek. Proua Hänni, palun!

L. Hänni

On ettepanek sõnastada § 149 lõigu 1 esimene lause järgmiselt: "Kohtunikud nimetatakse ametisse

eluaegselt." Selline ettepanek tuleneb vajadusest anda lõigu esimesele lausele korrektne, eesti keelele omane kuju. Kohtunikuks nimetatakse eluaegselt – see kõlab kummaliselt. Miks see oli alguses meil sellisel kummalisel kujul? Olid pikad vaidlused selle üle, et kui üks kohtunik on nimetatud ametisse eluaegselt, mida siis tähendab tema vabastamine hiljem. Siin me ilmselt ajasime natukene segi üldnormi, mis on esimeses lauses, ja selle üldnormi täpsustuse teises lauses, et seda eluaegselt ametis olemist võib siiski seaduse alusel ja korras teatud tingimustel lõpetada. Küll aga oli redaktsioonitoimkonnas selline seisukoht, et inimene saab kohtuniku nimetuse eluaegselt, seda nimetust talt ära ei võeta. See on selline vahetegemise nüanss. Ametisolek võib olla seadusega piiratud kas seoses vanusega või mingil muul põhjusel, aga kohtuniku nimi, kui inimene sellesse ametisse kord on nimetatud, peaks olema eluaegne. Sel põhjusel me pidasime vajalikuks redaktsiooni muuta. Aitäh!

Juhataja

Suur tänu! Härra Vahtre, palun!

S. Vahtre

Austatud proua Hänni! Te viitasite, et siin on püütud saavutada keelelist korrektsust. Mul on siiski väikene kahtlus, kas see sõna "eluaegselt" on keeleliselt korrektne. Nimelt on siin tarvis näidata siiski vältust, näiteks, ametisse määratakse viieks aastaks jne, mitte viieaastaselt. Keeleliselt on siiski mõeldav, sisu kõrvale jättes, et määratakse ametisse pikaks ajaks, aga mitte pikaajaliselt või pikaajakselt. Puhtkeeleliselt annaks praegu välja lugeda isegi niiviisi, et kohtunikud nimetatakse ametisse sellel ajal, kui nad on elus. Nii et minu arvates sobib kas eluajaks või pikaajakselt või eluks ajaks, aga seda vist ei oleks mõtet ka siin rohkem arutada. See jääks redaktsioonitoimkonnale veel kaalumiseks. Aitäh!

Juhataja

Suur tänu!

L. Hänni

Lugupeetud härra Vahtre! Me neid kahte võimalust – eluaegseks ja eluaegselt – ka kaalusime. Ilmselt on siin tegu keelepruugi küsimusega. Keeleekspertiisis seda asendust vajalikuks ei peetud. Ma ei oska praegu öelda, kas sellele küsimusele ei pööratud tähelepanu, aga sellisel kujul seda ei tõstatatud. Tundus, et väljend "eluaegselt" on läinud rohkem käibesse ja sel põhjusel on see ka praegu meil sellisel kujul esitatud.

Juhataja

Härra Runnel, palun!

H. Runnel

Lugupeetud redaktsioonitoimkond ja kaaslased saalis! Ma julgen kõhelda ja kahelda, kas see pakutud variant on tugevam kui vana, sest siin ei ole küsimus ainult selles ühes sõnas "ametisse",

vaid uus variant pakub, et kohtunikud nimetatakse ametisse. Vana variant oli, et kohtunikuks nimetatakse. Tähendab, see on umbes selline vahe, nagu ühes organisatsioonis on tegevliikmed ja auliikmed. Vana variant "kohtunikuks nimetatakse" on isegi tiitli- ja auküsimus, mitte ei ole ainult ametiküsimus. Võib-olla kompromiss oleks kusagil seal, et kohtuniku ametinimetuse antakse eluks ajaks. Võib-olla on see. Aga see uus variant peletab täiesti eemale tiitli eluaegsuse, see seob pragmaatiliselt, ainult ilma auta ametitooli külge. Nii et see ei ole sugugi tugevam. Tänan!

Juhataja

Suur tänu! Härra Erm, palun!

A. Erm

Aitäh! Lugupeetud juhatus! Lugupeetud redaktsioonitoimkonna esinaine! Ma ei hakka enam vaidlustama seda põhimõtet, kuigi ma ei ole sellega loogiliselt päris nõus, aga kõik juristid on teinud selgeks, et see peab nii olema. Ma tulen siiski keelelise külje juurde. Eelmises variandis oli minu meelest loogilisem sõnastus. Kohtunikuks nimetatakse eluaegselt – see jätab tõesti teatud kahesuse, aga samal ajal annab see võimaluse mõista seda tõesti sedasi, et kohtunikunimetust ei saa keegi ära võtta. Käesolevas tekstis tekib tegelikult niisugune keeleline vastuolu, et nimetatakse ametisse eluaegselt, aga samal ajal järgmine lause ütleb, et vabastamise alused ja korra sätestab seadus. Ühesõnaga, tekibki küsimus, kas nimetatakse siis eluaegselt või ei nimetata. Minupoolne parandus on, et võib-olla kõlaks hoopis paremini, kui kohtunikud nimetataks ametisse tähtajatult. Ühesõnaga, niisugune ettepanek oleks, et võib-olla seda sõnastust siiski veel kaaluda. Tänan!

Juhataja

Suur tänu! Proua Hänni!

L. Hänni

Seda sõnastust on väga-väga palju kaalutud nii eelmisel redaktsiooniringil kui ka keeleekspertidega. Küsimus on mõnes mõttes sisuline, ka formuleeringu küsimus, aga väide, et kohtunikud nimetatakse eluaegselt, ei ole oma õigusliku toime poolest päris selge. See viitab küll sellele tiitlile, aga see ei mõju eriti seadussättena. Ma loodan, et härra Rätsep kui vastava toimkonna esimees ütleb ka oma lõpliku arvamuse, sest ilmselt on siin otsuse langetamine siiski üsna raske. Neid nüansse ja tähendusvarjundeid on ühel või teisel formuleeringul üsna palju.

Juhataja

Aitäh! Härra Korrovits!

V. Korrovits

Tänan! Austatud ettekandja! Küsimus on tõesti keeruline, sellepärast ei tahaks otsest formuleeringut välja pakkuda, küll aga tahaks öelda, mis häirib. Nimelt, kui räägitakse eluaegsusest ja edasi on juttu, et vabastamise sätestab seadus, siis nagu hakataks elu kallale kippuma. Sellepärast annab võib-olla just tähtajaga niisugust aspekti kuidagi kõrvaldada. Küsimus on tõesti keeruline,

kuigi mõte on selge. Tänan!

Juhataja

Härra Rätsep, palun!

J. Rätsep

Austatud kolleegid! Ma olen kuuenda toimkonna esindajana osa võtnud redaktsioonitoimkonna tegevusest, ka selleteemalistest arutlustest. Tõepoolest, nii praegu ajakirjanduses avaldatud tekstis kui ka parandusettepanekus ei ole õnnestunud leida rahuldavat lahendust. Kõik need seisukohad, mida lugupeetud kolleeg Sulev Vahtre siin esitas, need keelekorrektsuse küsimused on kahjuks mittepiisavalt lahendatud. Ma tahan rõhutada, et põhiseaduses peab olema fikseeritud kohtunike eluaegsuse põhimõte. Tuleb välja, et eesti keel on selle väljendamiseks küllalt õnnetu. Just nimelt Ain Kaalep keeleasjatundjana on pakkunud "eluks ajaks". Keelepruugi järgi on see omakorda võõras, kuigi eesti keeles väljendaks see seda mõtet täpsemalt. Põhimõtteliselt oleme eeldatavasti kõik nõus sellega, et eluaegsuse printsiip peab olema sõnastatud, sest seni, kuni niisugunegi kuju teksti tuli, ei oldud meie põhiseaduse eelnõu selle osaga rahul, sest see ei olnud selgelt väljendatud. Ma ei tea, võib-olla oleks pisut kergem, kui me märgiksim, et kohtunikuamet on eluaegne.

Juhataja

Suur tänu! Lugupeetud kolleegid! Meil on kaks sõnavõtjat veel. Kui te olete sellega nõus, et me püüame hääletamise teel otsustada, siis sellisel juhul oleks viimane sõnavõtja härra Kork. Härra Saatpalu, palun!

V. Saatpalu

Ma tahan juhtida tähelepanu sellele, et inseneriamet on ka eluaegne. Mina olen insener ja mina arvan, et mulle on see eluks ajaks antud. Ma ei saa aru, mispärast peab kohtunike puhul olema see eraldi põhiseaduses sees, ehkki ma küll midagi tajun seal taga. Minu arust, nii nagu iga inimese vabastamise alused ja korra sätestab seadus, nii sätestab seadus seda ka kohtunike kohta. Miks peaksid kohtunikud olema põhiseaduses eraldi ära märgitud? Aga see on vist tõesti keelemeeste ja juristide teema. Ma esinen siin ausalt öeldes ainult insenerina, isegi mitte poliitikuna. Sellepärast pakun keelemeestele ja juristidele selle teksti üle järelemõtlemiseks nädal aega. Aitäh!

Juhataja

Suur tänu! Proua Hänni! Ma palun, et redaktsioonitoimkond vajaduse korral annaks 24. ettepaneku suhtes oma arvamuse. Esitati seisukoht, et võib-olla on vaja otsustamist edasi lükata, võib-olla esitatud teksti redaktsioon ei ole kõige parem, tuleks valida kolmas või neljas variant. Milline on redaktsioonitoimkonna lõppsõna selles asjas?

L. Hänni

Me ei hakka praegu taotlema seda, et meie ettepanekut § 149 lõike 1 esimese lause muutmiseks hakataks hääletama. Kui me vahepeal leiame teistsuguse redaktsiooni, mis meie arvates annab

mõtte edasi täpsemalt, mida me kõik mõistame, siis me tuleme teie ette uue ettepanekuga, aga praegu me ei taotle, et seda hääletada.

Juhataja

Suur tänu! 25. ettepanek.

L. Hänni

Paragrahv 154. Kõigepealt on ettepanek teha selle esimeses lõigus väikene muudatus, mida tabelisse kantud ei ole. See seisneb selles, et jätta välja sõna "konkreetne", kuna see on mittevajalik ja koormab keeleliselt seda lauset ilmaasjata. Oleks siis nii: "Kohus jätab kohtuasja lahendamisel kohaldamata mis tahes seaduse ..." Tahaks nagu võib-olla inglise keele päraselt veel mingit artiklit ette saada sellele kohtuasjale, aga eesti keeles pole selline rõhuasetus ilmselt vajalik. Mõte on niigi arusaadav. Kui sellele praegu vastuväiteid ei tule, kas siis võib oletada, et te olete selle ettepanekuga nõus?

Paragrahvi 154 lõik 2. Siin on öeldud, et Riigikohus tunnistab kehtetuks mis tahes seaduse või muu õigusakti, kui see on vastuolus põhiseaduse sätte ja mõttega. Kohus peaks oma otsustuse tegema seadusele tuginedes. Selline sõnastus, mis viitab abstraktsetele kategooriatele, põhiseaduse mõttele, viib meid kõrvale taotlustest, et kohtuotsus oleks tehtud ilmtingimata seaduse alusel. Seetõttu teeb redaktsioonitoimkond ettepaneku öelda selles lõigus lihtsalt nii: kui see on vastuolus põhiseadusega. Põhiseadus ise sisaldab üldisi norme, mis võimaldavad küllaltki laiendavat tõlgendust. Näiteks § 11, mis räägib sellest, et piirangud peavad olema vajalikud demokraatlikus ühiskonnas ega tohi moonutada nende õiguste olemust. Selliseid väga üldisi sätteid, mis suunavad kohut otsuse langetamisel, on veel teisigi. Nii et selle abstraktse mõtte võiksime välja jätta, viidates just nimelt sellele, et kohus langetab otsused, tuginedes seadustele.

Juhataja

Suur tänu! Härra Järlik, palun!

R. Järlik

Lugupeetud proua Hänni! XII peatükk ütleb õiguskantsleri kohta, et ta teostab järelevalvet kõigi õigustloovate aktide põhiseadustele vastavuse üle. Edasi tuleb, et selle vastuolu korral teeb ta akti vastuvõtnud organile ettepaneku viia see 20 päeva jooksul vastavusse põhiseaduse või seadusega ning kord aastas esitab Riigikogule ülevaate õigustloovate aktide kooskõlast põhiseaduse ja seadustega. Nüüd on aga §-s 154 öeldud, et tunnistab kehtetuks mis tahes seaduse või muu õigusakti, kui see on vastuolus ainult põhiseadusega. Miks on siit ära jäetud vastuolu seadusega? Kas ta tunnistab siis tõesti kehtetuks ainult põhiseadusega mitte kooskõlas oleva seaduse või õigustloova akti ning ei tunnista akti kehtetuks, kui see on vastuolus seadusega? Aitäh!

L. Hänni

Õigusaktide all mõeldakse siin eri liiki õigusdokumente. Siia võivad kuuluda seadused, määrused,

samuti omavalitsuste korraldused. Ilmselt peaks meie haldusõigus sätestama, kuidas toimub järelevalve nende õigusaktide üle, mis ei ole seadused. Selliste õigusaktide tühistamine või kehtetuks tunnistamine ei peaks igal juhul käima kohtu kaudu, vaid selleks võiksid olla mingid teised mehhanismid. Seetõttu on §-s 154 tehtud viide põhiseadusele, kuigi jah, siin võib tulla tõesti probleem, sest viide muule õigusaktile on ikkagi olemas. Ma arvan, et seda märkust tuleks veel kord analüüsida. Võib-olla mõni redaktsioonitoimkonna liige oskab midagi lisada, sest värskest me seda küsimust arutanud ei ole.

Juhataja

Härra Adams, palun!

J. Adams

Kui ma õigesti aru sain, proua Hänni, siis redaktsioonitoimkonna ettepanekud § 154 kohta võimaldavad põhiseaduse teksti lühendada nelja sõna võrra, ilma et sisuliselt midagi muutuks. Ma lihtsalt tahtsin teha komplimendi, sest osalt minu püüdluste tõttu pikenes põhiseaduse tekst täna paarikümne sõna võrra, siin on aga tegu vastupidise tendentsiga. Tänan!

Juhataja

Suur tänu, härra Adams! Küsimusi ega sõnavõtjaid rohkem ei ole, me saame hääletada. Meie ees on konkreetne redaktsioonitoimkonna ettepanek § 154 lõigu 2 kohta. Ettepaneku sisu on praegu vaid selles, et jätta lõigu 2 lõpust ära kolm sõna – "sätte ja mõttega".

Kes on selle poolt, et parandada § 154 lõiku 2 vastavalt redaktsioonitoimkonna ettepanekule? Hääletame, palun! Poolt on 24, vastu 2.

Assamblee on otsustanud muuta § 154 lõiku 2 vastavalt redaktsioonitoimkonna ettepanekule. Meil on jäänud läbi arutada ja otsustada üks ettepanek, 26. ettepanek. Palun, proua Hänni!

L. Hänni

Paragrahvi 158 kohta on ettepanek muuta redaktsiooni selle sätte sisu muutmata. Teatavasti me tegime ühe muudatuse paragrahvis, mis käsitles Riigikogu valimiste korda, sest seal hääletamisele omistatud tunnused (üldine, ühetaoline ja otsene) käisid tegelikult valimiste kohta. Sellest samast muudatusest tulenevalt on vaja ka § 158 korrektselt sõnastada, et valimised on üldised, ühetaolised ja otsesed, hääletamine on salajane. Selle paragrahvi lõigus 2 me leidsime, et kõlab paremini, kui formuleering "on hääleõiguslik iga selle omavalitsuse maa-alal püsivalt elav isik" öelda mitmuses, s. t. "on hääleõiguslikud selle omavalitsuse maa-alal püsivalt elavad isikud". See on stiilimuudatus, kusjuures sisu jääb täpselt samaks.

Juhataja

Suur tänu! Kas on küsimusi? Kas keegi soovib sõna võtta? Küsimusi ei ole, soovi sõna võtta ei ole ka keegi avaldanud. Me saame hääletada.

Kes on selle poolt, et muuta § 158 vastavalt redaktsioonitoimkonna ettepanekule? Hääletame,

palun! Poolt on 23, vastuhääli ei ole.

Assamblee on otsustanud muuta § 158 vastavalt redaktsioonitoimkonna ettepanekule. Lugupeetud kolleegid! Me oleme ära teinud väga suure töö, kuid jäänud on veel üks tähtis ja keerukas küsimus. Redaktsioonitoimkond on viiendal lehel teinud meile ettepaneku otsustada, kas me soovime tagasi pöörduda korduvalt käsitletud ja otsustatud küsimuse juurde, kes valib Vabariigi Presidendi. Mul on palve, et redaktsioonitoimkonna esimees proua Hänni esitaks kaalutlused, miks toimkond arvab, et võib olla vajalik ja võimalik selle küsimuse juurde tagasi pöörduda. Palun, proua Hänni!

L. Hänni

Lugupeetud assamblee! Redaktsioonitoimkond tõi teie ette need seisukohad, milles me olime üksmeelsed, et vastav muudatus tuleb teha. Mis puutub presidendi otsevalimisse, siis on selge, et siin ei ole tegemist mitte niivõrd õigusliku probleemiga, kui võrd poliitilise küsimusega. See on muutunud küsimuseks, mis võib määrata meie põhiseaduse eelnõu saatuse.

Redaktsioonitoimkonnas oli eile koosolekul kohal neli inimest. Olles teie poolt määratud eelfiltriks, oleksime võinud neljakesi langetada otsuse, et seda küsimust Põhiseaduse Assamblee enam ei aruta ega hääleta, kuna me oleme siin korduvalt oma seisukohta väljendanud. Redaktsioonitoimkonna 4 kohalolevast liikmest olid aga 2 kindlal seisukohal, et seda küsimust enam käsitleda ei tule, ja 2 olid seda meelt, et küsimust tuleks käsitleda. Selline viigiseis redaktsioonitoimkonnas ja vastutus, mida me kanname just nimelt selle valiku tegemisel, sundiski meid tulema teie ette ettepanekuga, et küsimust, kes valib Vabariigi Presidendi, hakkame arutama ainult siis, kui Põhiseaduse Assamblee on nõus seda arutama. Ma loodan, et te saate aru redaktsioonitoimkonna olukorrast, kus neli inimest ei olnud pädevad otsust langetama, seda enam, et meie hääled kippusid jagunema. Aitäh!

Juhataja

Suur tänu, proua Hänni! Arutelu objektiks on see, kas me peame vajalikuks veel kord kaaluda küsimust, kes valib presidendi. Kas keegi soovib enne sõna, kui me hääletame? Härra Salum, palun!

V. Salum

Redaktsioonitoimkonna esinaise põhjendus oli, et päevapoliitistel kaalutlustel peame selle jälle päevakorda võtma. Aga me andsime ju töötuse päevapoliitistel kaalutlustel põhiseadust mitte teha. Leian, et me ei peaks seda enam uuesti arutama. Tänan!

Juhataja

Suur tänu! Härra Adams, palun!

J. Adams

Lugupeetud kolleegid! Mul on olnud juhust vastata mitmel maal ja mitmes keeles küsimusele, mida me siin assamblees teeme. Ma olen püüdnud inimestele selgitada, et me töötame siin välja poliitilisi kompromisse, mis tihtipeale kukuvad välja kaunis kunstlikud, aga need on vähemalt saavutatud nii,

et kõik sellega lepidavad, kuigi võib-olla ükski poliitiline jõud otseselt ei ole tulemusega rahul. Presidendiküsimustes on meil olnud äärmiselt palju vaidlusi ja lõpuks me jõudsime kompromissini, mille sisu on ühest küljest äärmiselt keerukas paragrahv põhiseaduse tekstis ja teisest küljest paragrahv rakendusotsuses. Ma tunnistan, et see ei ole ilmselt tõesti ideaalne tee ja mitte lihtsaim tee. Alternatiivettepanek on see jõupingutus kõrvale pühkida ja minna tagasi äärmiselt lihtsa tee juurde, mille suhtes me võime kindlad olla, et ükskõik mis see ka ei oleks, ei ole see enam poliitiline kompromiss. Tänan!

Juhataja

Suur tänu! Lugupeetud kolleegid, kas te lepite sellega, et viimane sõnavõtja on kolleeg härra Ants Erm? Tegemist on ju selle valdkonnaga, millega me vist kõik oleme hästi kursis, ja hääletamisele tuleb vaid üks küsimus, kas hakkame arutama või mitte. Palun, kas on proteste, kui viimane sõnavõtja on härra Erm? Proteste ei ole. Sõna on härra Leissonil. Palun!

E. Leisson

Lugupeetud kolleegid! Ma ei jaga seda arvamust, et meie põhiseadus on algusest lõpuni valmis tehtud ja et meil ei ole enam mitte midagi teha. See töö, mis me oleme teinud täna ja ka eelmisel reedel ja mis tõenäoliselt seisab ees järgmisel kokkutulekul, on äärmiselt meeldiv just selle poolest, et me ei ole kaotanud huvi selle töö vastu, mis meile on usaldatud. Aga sealjuures ei maksa ka seda unustada, et põhiseaduses on siiani sätestamata meie riigikord ja järjepidevus. Ei ole sätestatud meie suhtumist kõige hirksamasse totalitarismi ja diktatuuri, mis võiks samuti olla üldalustes toodud. Riigivõimu usurpeerimine on raskeim riiklik kuritegu. Sõnagagi ei ole sätestatud Eesti kuulumist maailmaorganisatsioonide täieõiguslike liikmete hulka ega nii mõndagi muud. Ma ei saa kahjuks nõustuda redaktsioonitoimkonna esimehe seisukohaga, et presidendi valimine on kujunenud poliitiliseks probleemiks. Ei ole kujunenud poliitiliseks probleemiks, see on kujunenud meie põhiseaduse I peatüki § 1 tõlgendamiseks. Kui kõrgeima riigivõimu kandja on rahvas, miks peame siis meie seda küsimust otsustama? Kas rahvas delegerib selle õiguse Riigikogule või ei delegeri, see on tema otsustada. Ma arvan, et see otsustus tuleb võimaldada teha rahval. Täpselt samuti ei jää rahvas ilma põhiseaduse algatamise õigusest, kui see kuulub Riigikogu liikmetele, komisjonile või fraktsioonile. Ta saab seda sel teel teostada, kuid kas ta soovib seda teha, seda tuleks küsida rahvalt. Ma tänan!

Juhataja

Lugupeetud kolleegid! Kui on võimalik, siis ma palun jääda arutletava küsimuse juurde. Arutame seda, kas assamblee peab vajalikuks ja võimalikuks pöörduda tagasi presidendivalimiste probleemide juurde. Härra Käbin, palun!

T. Käbin

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud kolleegid! Ei saaks nõustuda sellega, et küsimus, kes valib

presidendi, on päevapoliitiline küsimus. Mina isiklikult olen algusest peale olnud sellel arvamusel, et see õigus peab olema rahval. Pigem on päevapoliitika see, mida nimetati kompromissiks, et olgu peale, lubame esimene kord rahval presidenti valida, hiljem aga mitte. Sel juhul võib-olla nad hääletavad põhiseaduse poolt. Minu arvates on küsimus nii oluline, et assamblee peab selle juurde tagasi tulema. Tänan!

Juhataja

Suur tänu! Härra Sovetnikov, palun!

S. Sovetnikov

Austatud kolleegid! Minu arvates peame kindlasti seda küsimust arutama, aga meil on saalis ainult 25 assamblee liiget. Kui ma õigesti mäletan, siis viimast korda oli see küsimus kõne all 6. veebruaril, kui me arutasime Jüri Raidla alternatiivi. Siis oli selle alternatiivi vastu 21 häält ja üldse hääletas 34 assamblee liiget. Minu arvates, kui asja arutada, siis järgmisel korral. See ei ole tõsine lahendamine, kui me hakkame veel täna arutama ja hääletama. Tänan!

Juhataja

Aitäh! Härra Jürgenson!

K. Jürgenson

Aitäh! Presidendivalimised pole põhiseaduse kui terviku seisukohalt kontseptuaalne küsimus. See ei ole kõige põhilisem, põhiseaduses on märksa tõsisemaid küsimusi, mida võiks tõesti veel kord arutama hakata. Ma arvan, et me ei hakka seda tegema. Just presidendivalimiste küsimuse uuesti tõstatamine, jätkuvalt tõstatamine on päevapoliitiline küsimus. Ma arvan, et oleme seda korduvalt hääletanud ja sellele vastuse andnud. Asjaga uuesti otsast pihta hakata ei ole mitte mingit mõtet.

Aitäh!

Juhataja

Suur tänu! Härra Erm, palun!

A. Erm

Lugupeetud kolleegid! Ma tulen siiski kõigepealt selle juurde, kuidas assamblee moodustati. See valiti tükk aega pärast seda, kui oli valitud ülemnõukogu ja Eesti Kongress. Kahjuks ei ole ilmselt meie kellegi n.-ö. valimisplatvormis seda küsimust põhjalikult käsitletud, kas toetatakse presidendi otsevalimist või parlamendi poolt valimist. See arvamus on meil tegelikult kujunenud hiljem. Me kaitseme seda praegu n.-ö. oma poliitilisest platvormist lähtudes, oma maailmavaatest lähtudes. Seetõttu on väga raske sellele ühe sõnaga apelleerida. Selles mõttes on see kompromiss, et esimene kord valib presidendi rahvas, tõesti poliitiliste jõudude vaheline kompromiss, mis on tehtud päevapoliitikast lähtudes. Mul on küll ettepanek lõpetada selle küsimuse arutelu ja jääda selle juurde, mis on juba otsustatud. Kui selgub, et Eesti rahvas kindlasti tahab presidendi alati otse valida, siis on võimalik põhiseadust ka edaspidi muuta. Selle küsimuse võib ju jätta tulevase

valimiskampania küsimuseks, kuna ma ütlen, et tegemist on päevapoliitilise, mitte kontseptuaalse küsimusega. Tänan!

Juhataja

Suur tänu, härra Erm! Me asume kohe hääletama. Palun teeme veel kord kohaloleku kontrolli! Saalis on 27 assamblee liiget.

Kes on selle poolt, et assamblee veel kord arutaks presidendivalimiste küsimust? Hääletame, palun! Poolt on 7, vastu on 16.

Assamblee on asunud seisukohale, et ta ei pöördu tagasi presidendivalimiste küsimuse arutamise juurde. Lugupeetud kolleegid! Me oleme ammandanud küsimused, mis redaktsioonitoimkond on tänaseks ette valmistanud. Ma palun veel kord teie kõigi tähelepanu, et me lepiksime kokku, kuidas me tööd jätkame. Järgmisel nädalal on võimalik, et assamblee peaks alustama tööd neljapäeval, näiteks kella kolmest. Ma palun, et te väljendaksite oma seisukohta selle ettepaneku suhtes.

Teiseks võtsime täna vastu otsuseid, mis minu arvates eeldavad, et meil tuleb hakata käsitlema ka põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu. Selles küsimuses peaksime samuti eelnevalt kokku leppima, sest meie kokkulepe saaks olla aluseks redaktsioonitoimkonna edasisele tööle. Härra Kama, palun!

K. Kama

Austatud assamblee! Ma tahan põhjendada, miks ma pean vajalikuks, et rakendusotsus võetaks uuesti assamblee menetlusse. Nagu teada, saatis ülemnõukogu assambleele tagasi ainult põhiseaduse eelnõu, kuid ei saatnud tagasi rakendusseaduse eelnõu. Rakendusseaduse eelnõu saadeti justiitsministeeriumi ekspertiisi. Justiitsministeerium peaks oma ekspertiisi tulemused esitama ülemnõukogule ületulevaks nädalaks, nii nagu ka assamblee oma nüüd jätkunud töö põhiseaduse kallal. Hetkeseis on selline, et assamblee on andnud rakendusseaduse eelnõu pidulikult ülemnõukogule üle ja redaktsioonitoimkonnal puudub alus sellega edasi töötada, edasi tegelda. Et seda teha, peaks assamblee otsustama, et ta võtab ka rakendusseaduse eelnõu uuesti arutluse alla, võtab selle menetlusse.

Mõned põhjendused. Eile, kui töötasime redaktsioonitoimkonnaga põhiseaduse eelnõu kallal, leidsime veel mitmeid probleeme, mida ei ole otstarbekas lahendada põhiteksti raames, küll aga rakendusseaduse raames. Näiteks näeb põhiseaduse VIII peatükk ette, et kui Riigikogu ei kehtesta või ei võta vastu eelarvet kahe kuu möödudes eelarveaasta algusest, tulevad automaatselt uued valimised, Riigikogu läheb laiali. Olukorras, kus me praegu oleme, kus Eesti elab neljandat kuud ilma eelarveta ega ole näha, et eelarve niipea üldse võiks tekkida, tähendaks VIII peatükk senisel kujul seda, et me võib-olla valime sel aastal Riigikogu ja hakkame kohe tuleva aasta märtsis uut Riigikogu valima. Rakendusseadus peaks siin ette nägema paindliku üleminekuprotseduuri, andma näiteks Riigikogule võimaluse mingi tähtaja jooksul pikendada riigieelarve vastuvõtmise

protseduuri või tegema midagi muud taolist.

Samasuguse näite võiks tuua peatüki "Kohalik omavalitsus" juures, kus on ette nähtud, et ainult seaduse alusel tohib panna kohalikule omavalitsusele ülesandeid. See on printsiibina väga õige, aga samas olen veendunud, et praegustel reformiperioodidel, kui me peame panema kohalikud omavalitsused küll koostama valijate nimekirju, küll võtma vastu avaldusi vara tagastamise kompenseerimise kohta, ei ole võimalik olukord, kus valitsus ei saaks anda kohalikule omavalitsusele mingeid ülesandeid. Ka siin tuleks leida mingisugune üleminekuperiood, see tahaks sätestamist rakendusseaduses. Lõpuks, nagu juba öeldud, ka täna tehti põhiseaduse eelnõus mitmeid parandusi, mis tingivad muudatusi ka rakendusseaduse eelnõus.

Nii et minu ettepanek oleks võtta täna vastu protseduuriline otsus hakata uuesti käsitlema ka rakendusseadust, teha seda järgmisel nädalal, kui me kokku tuleme. Vahepeal saaks sellega töötada redaktsioonitoimkond.

Juhataja

Tänan! Härra Adams, palun!

J. Adams

Ma toetan kõiki Kaido Kama argumente. Tekstina ei ole rakendusseadus viidud sellisele täiuslikkuse astmele, nagu praegu on põhiseaduse enda tekst. Ma usun, et meil on privileeg sellega igal juhul tegelda. Sellega tegelemisel on omad kindlad poliitilised ohud, kuid ma usun, et me suudame nendest üle olla. Põhiline küsimus, millest ma tahtsin rääkida, on midagi muud. Härra juhataja pakkus välja kell kolm neljapäeval. Ma ei ole kindel, et see on eriti õnnestunud pakkumine, sest sellel kellaajal toimub Eesti Komitee istung, see on parasjagu poole peal. Eesti Komitee liikmed vaevalt suudaksid vähem kui paaritunnise hilinemisega kohale tulla.

Juhataja

Suur tänu! Härra Uluots, palun!

Ü. Uluots

Täienduseks härra Adamsi arvamusele tahan öelda, et neljapäeval kell kolm algab presiidiumi istung ja viis assamblee liiget on presiidiumi liikmed. Paratamatult jääb koosseis väga väikeseks. Kui assamblee ka kokku tuleb, siis on tõsine palve, et ei läheks hääletamiseks. Aitäh!

Juhataja

Aitäh! Härra Saatpalu!

V. Saatpalu

Sellel päeval, neljapäeval valitakse Eesti pealinnale pea ja osa inimesi ei saa sellepärast siin olla. Kell viis hakkab ka "Eesti Projekti" saalis koos istuma üks tähtis kogu, kes arutab, miks Eesti keeleseadus ei toimi. Ma usun, et siingi saalis on aktiivseid poliitikuid, kes tahaksid sellel foorumil osaleda. Seetõttu oleks küll ettepanek võimaluse korral tulla kokku laupäeval, n.-ö. omast ajast.

Juhataja

Aitäh! Proua Aaskivi, palun!

Ü. Aaskivi

Lugupeetud juhataja! Head kolleegid! Ma tahan esitada küsimuse kõigile neile, kes leidsid igasuguseid põhjusi, tõesti väga mõjuvaid põhjusi, miks mitte neljapäeval meie tööga alustada. Ma tahan siiski meelde tuletada, et esmaspäeval, 13. aprillil oleks vaja kogu meie ettevalmistatud materjal ülemnõukogule üle anda. Minu andmetel ei ole küll ühegi assamblee liikme huvides seda tähtaega pikendada. Aga millal siis jääb aega selle materjali sellisesse vormi valamiseks ja viimiseks, et see tõesti 13. kuupäeval üle anda? Seda ei saa ju teha ka näiteks ööl vastu esmaspäeva, kui muud aega selleks üle ei jää. Kes seda siis selliselt tegema hakkab? Aitäh!

Juhataja

Suur tänu! Härra Runnel!

H. Runnel

Kallid kolleegid! Mina tulen Tallinnasse kaugelt. Jõuda siia tööpäeva alustamiseks õhtupoolikul on loomuvastane, see ei tulene sugugi asjade loomusest. Sellepärast meenutan assamblee algaegu, kui me veel noored olime. Me olime vahel siin ka laupäeval ja siis oli ka niisugune juhus, et laupäeval pakuti siin majas isegi sooja teed või kohvi. Ma mõtlen, et see peaks olema täiesti loomulik, et me tuleme reedel, oleme ka laupäeval siin ja selles majas leitakse võimalus toitlustamiseks, et me ei oleks, nagu vanasti öeldi, kaabakatena linna vahel jõlkumas. Siis me saaksime asjad korda. Aga vastu ööd võõrast linnast siia tulla on loomuvastane. Tänan!

Juhataja

Suur tänu! Ma leian, et neljapäevase töö kohta on esitatud küllalt vastuargumente. Niisiis, härra Vahtrel ja härra Korrovitsil ei pruugiks selles küsimuses enam midagi lisada. Teine probleem oli meil veel. Kas assamblee vaatab läbi ka rakendusseaduse eelnõu?

Niisiis, ühe küsimuse, millal meil on võimalik tööd jätkata, me oleme praktiliselt lahendanud: me jätkame reedel kell 11. Teise küsimuse puhul oleks hea, kui assamblee liikmed ütleksid veel välja oma mõtteid, kui seda on vaja teha. Sõnavõtjaid rohkem ei ole.

Meil tuleb langetada otsus, et me jätkame tööd nädala pärast reedel kell 11 siinsamas saalis.

Teiseks, täna vastuvõetud otsused ja kaalutlused, mis siin esitati, nõuavad, et me peaksime veel kord läbi vaatama ka rakendusseaduse eelnõu. Palun, kas meil on vaja nendes kahes küsimuses hääletada või aktsepteerivad assamblee liikmed mõlemat punkti? Kas on proteste? Ei ole. Me oleme mõlemas punktis kokku leppinud. Palun, kas redaktsioonitoimkonnal või teistel toimkondadel on enne istungi lõpetamist midagi kõigile öelda? Härra Erm, palun!

A. Erm

Aitäh, härra juhataja! Võib-olla see on ülearune, aga mul on juhatusele niisugune palve, et kui me

tõesti reedel ja laupäeval töötame, siis tuleks midagi ette võtta, et see projekt saaks pühapäeval vormistatud ja jõuaks esmaspäeval ülemnõukogusse. Võib-olla oli seda tõesti üleliigne öelda, aga ma pidasin seda vajalikuks. Aitäh!

Juhataja

Tänan! Juhatus tõepoolest vastutab selle eest ja teeb kõik, et assamblee töö vili oleks tähtjaks ülemnõukogu käes. Kas proua Hänni soovib veel sõna? Proua Hänni, palun!

L. Hänni

Lugupeetud kolleegid! Ma tahan teid kõigepealt siiralt tänada tänase heatahtliku suhtumise eest redaktsioonitoimkonna töösse ja ühtlasi teatada, et kui me järgmisel nädalal tööle hakkame, olete kõik oodatud redaktsioonitoimkonna koosolekule. Lepime kokku nii, et teate, millal koosolek toimub, jätan ma proua Anu Laidole. Aitäh!

Juhataja

Suur tänu! Aitäh teile, lugupeetud kolleegid! On võimalik, et järgmise nädala reedel peab assamblee oma viimast istungit. Juhatus loodab teid kõiki näha siinsamas saalis nädala pärast. Head nädalavahetust teile! Kohtumiseni!